

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

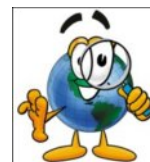
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ
РАДИ»

Як підготувати учнів до участі в олімпіадах та турнірах?

Матеріали методичного інтернет-семінару

Черкаси-2016

ББК 74.266
Я70

Рекомендовано до використання вченою радою Черкаського ОПОПП.
Протокол №4 від 29.10.2016

Я70 Як підготувати учнів до участі в олімпіадах та турнірах: Методичний посібник/ [Укладач С.Г.Мойсеєва].- Черкаси: Видавництво ЧОПОПП ЧОР, 2016.- 72 с.

С.Г.Мойсеєва. Як підготувати учнів до участі в олімпіадах та турнірах: Методичний посібник

Рецензенти:

Наталія Степанова, доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогічних інновацій Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради, кандидат філософських наук.

Лариса Колодіна, методист з географії, історії та правознавства Черкаського районного відділу освіти Черкаської райдержадміністрації.

Матеріали методичного інтернет-семінару «Як підготувати учнів до участі у олімпіадах та турнірах» містить статті вчителів географії, економіки, української мови з досвіду роботи з обдарованими учнями. Вчителі діляться думками з приводу вмотивованості сучасних учнів, формами роботи: від традиційних до дистанційних, від індивідуальних до групових.

В матеріалах інтернет-семінару висвітлюється дослідницька, красназавча, проектна діяльність учнів, як передумова до участі у турнірах, конкурсах.

Зміст

Вступ	3
1. М. В. Беженар. Методичні основи необхідності практичних робіт з географії	5
2. Горенко Т.В. Відбір та підготовка обдарованих дітей до участі в олімпіадах з географії	12
3. В. І. Коваль. Igeo (The international geography olympiad) як відображення сучасних тенденцій розвитку географічної освіти	19
4. Н.С. Негодуйко. Географічний майданчик як ефективний засіб підготовки учнів до змагань різних рівнів	24
5. С. О. Омельчук. Активізація пізнавальних інтересів учнів шляхом здійснення міжпредметних зв'язків	29
6. Л. П. Пилипенко. Знайти й виховати творчу особистість	35
7. Рак Ю. Є. Структура, види дослідницьких умінь	41
8. Сокальський А.І. Розвиток географічних компетентностей учнів шляхом використання краєзнавчого підходу у вивченні географії	50
9. Сивак Л.А. Розвиток освітніх компетентностей у підготовці учнів до конкурсів та олімпіад з української мови та літератури	58
10. Жуган Н.Г. Турніри з економіки та фінансової грамотності як засіб формування лідерських якостей майбутніх економістів	63
11. Іщенко О.О. Дистанційна школа для обдарованих учнів, як засіб розвитку їх ключових компетентностей	73

ВСТУП

Збереження та примноження інтелектуального капіталу є актуальним та надзвичайно важливим у контексті розвитку держави загалом та освітнього сектору зокрема. Дидактичні підвалини за кордоном, в тому числі європейських країн, дотримуються принципів географічної освіти, які на сьогодні є повсюдно необхідними. Це і розвиток пізнавальної активності й географічного мислення учнів на основі особистісно-зорієнтованого навчання; широке використання знань з психології при проектуванні процесу формування географічних компетенцій; підвищена увага до врахування вікових особливостей розумового розвитку учнів; особливе опікування формуванням в учнів просторового сприйняття довкілля з виробленням вмінь школярів орієнтуватися у ньому; а також широке застосування методів проблемного навчання, різноманітних ігор і навчального моделювання тощо. Україна має значні перспективи використання прогресивних ідей лідируючих країн, зокрема, реалізувати оновлення форми проведення учнівських змагань, особливо у світлі сучасної глобалізації суспільства та доступу до інформації.

Олімпіади, турніри, конкурси є необхідними для оцінки інтелектуального потенціалу талановитої молоді держави та укріплення його позицій серед інших країн як запоруки майбутнього лідерства за умови правильної реалізації. Саме тому постає необхідність відбору кращого досвіду щодо виявлення реального рівня навченості серед обдарованих учнів. Відповідно, якщо цей досвід охоплює більший масив корисної інформації та виходить за межі української системи освіти – можна відзначити зростання його цінності.

Важливим завданням школи, вчителя-предметника у наш час є виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей,

формування творчої особистості на всіх етапах її розвитку. Пріоритетним напрямком розвитку сучасної шкільної освіти є також підвищення наукового рівня навчання, формування в учнів практичних умінь і навичок, застосування набутих знань, правильність оцінювання природних явищ і подій внутрішнього і міжнародного життя країни.

Досвід передових учителів свідчить про те, що проведення уроків географії на високому науковому рівні з дотриманням вимог навчальної програми щодо системи практичних робіт, дає змогу вчителю забезпечити ефективне навчання учнів, вироблення у повсякденному житті практичних навичок і вмінь через олімпіади виявляється здібна молодь, кращі учні, які захоплюються географією і можуть продовжити навчання у вузах. Саме учнівські олімпіади є логічним завершенням, підсумком систематичного, цілеспрямованого навчання географії відповідно до вимог шкільних програм, краєзнавчої роботи школярів.

Підготовка учнів до участі в учнівських олімпіадах вимагає володіння високим рівнем фахової підготовки, готовності працювати з дітьми щоденно, в урочний і позаурочний час, не сподіваючись на подяку.

М. В. Беженар,
вчитель географії і економіки
Уманської загальноосвітньої школи
I-III ст. №14 Уманської міської ради

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ НЕОБХІДНОСТІ ПРАКТИЧНИХ РОБІТ З ГЕОГРАФІЇ

Анотація. В статті проводиться аналіз методів практичних робіт учнів засобами географічної освіти в загальноосвітній школі. Автор проаналізував вплив виконання практичних завдань та активізацію роботи учнів на уроках географії.

Україна переживає важкий період у своєму розвитку. Складна економічна ситуація, зовнішня агресія, становлення громадянського суспільства. Ми повинні розуміти, що лише швидкий розвиток допоможе нам вийти з цієї кризи. Освіта повинна бути в авангарді проведення реформ. Діти дуже швидко адаптуються до нових змін. Відбувається становлення активної, самостійної особистості, що прагне жити у відкритому громадянському суспільстві. Освіта в Україні потребує змін, які б адаптували її до світового рівня, світових стандартів.

Україна стоїть на порозі великих змін у формуванні громадянського суспільства, особлива потреба у вихованні молодого покоління, яке матиме можливість змінити існуючу систему нашої держави, долучитись до європейських цінностей, формувати демократичне суспільство, побороти корупцію, зовнішню агресію, розвинути почуття особистої гідності та відповідальності за Україну. Географія найбільше сприяє цьому, оскільки формує знання про основи побудови економіки держави, її взаємовідносини з іншими державами, систему організації суспільства. [2].

На сучасному етапі вивчення географії неможливе без набуття практичних умінь і навичок, формування яких пов'язане з виконанням практичних робіт. Необхідність практичних робіт полягає і в тому, що вони є особливою формою організації навчальної діяльності школярів, які спрямовані на поглиблення й закріплення теоретичних знань і формування необхідних умінь і навичок.

Виконання практичних робіт дає можливість учням проводити пошуково-дослідницьку діяльність, осмислювати процеси і явища, що відбуваються на Землі, доводити існування взаємозв'язків між компонентами природи. Я вважаю, що важливою складовою цього виду діяльності є співпраця учителя з учнями, де він виступає організатором їх навчальної діяльності, допомагає у визначенні шляхів досягнення мети навчання, розвиває творчі здібності. Учитель не повинен бути простим носієм інформації, а являтися радником, консультантом, партнером та «диспетчером». [3].

Нинішнє життя ставить певні вимоги до сучасного випускника школи , який повинен :

- приймати рішення, швидко діяти в нестандартних умовах;
- здобувати необхідні знання, займатися самоосвітою, формувати власний досвід
- працювати з сучасними новітніми інформаційними технологіями, різними джерелами інформації, бути всебізнаним не тільки в межах своєї держави.

Цьому сприяє побудова навчального процесу, який забезпечував би розвиток творчого мислення в учнів, сприяв формуванню внутрішніх стимулів до навчання, розвивав уміння використовувати набуті знання на практиці, розвивав логічне мислення. На сьогоднішній день багато учнів прагнуть отримати освіту не тільки в Україні, але і за її межами. Ми повинні забезпечити високий рівень знань учнів з метою їх найкращого навчання в

інших навчальних закладах. Основним недоліком освіти в Україні є те, що учні отримують фундаментальні знання, але вони не вміють використовувати їх на практиці.

Метою освіти є всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей людини як особистості, здатної до етично відповідальної участі у житті суспільства, та забезпечення потреб суспільства у кваліфікованих фахівцях [1].

В даний час поряд з формуванням системи міцних знань в учнів, стає важливим надати допомогу в оволодінні певними комплектами умінь і способів дій. Тому побудувати навчальний процес необхідно так, щоб знання стали фундаментом практичної діяльності, тобто стали дієвими. Виникає необхідність формування у школярів знання та вміння застосовувати географічні знання в повсякденному житті.

Під час виконання практичних робіт учні засвоюють певний обсяг знань, вчаться мислити, самостійно розв'язувати поставлені завдання, оволодівають прийомами користування картою, географічною літературою і довідниками, складання й аналізу статистичних таблиць, картосхем. Отже, практичні роботи – це активний засіб навчання географії. Разом з тим саме в процесі виконання практичних робіт виявляється, як учні засвоїли навчальний матеріал, чи вміють творчо ним користуватися. Уміння виконувати практичні роботи є критерієм знань учнів. Практичні роботи, насамперед, сприяють поглибленню знань з програмного матеріалу, що сприяє формуванню наукового світогляду, розвитку спостережливості і аналітичного мислення. Вчитель має можливість пов'язувати теоретичний матеріал з практикою, з життям, а це забезпечує ґрунтовність знань учнів. [3, с. 27-28]

Основним у методиці навчання географії за новими програмами повинно стати повне використання матеріалу нових підручників, розвиток самостійної творчої діяльності учнів на уроці і вдома під час роботи з

різноманітними джерелами знань, формування вмінь пошукової та дослідницької діяльності, навчання учнів використання набутих знань на практиці.

Необхідним є формування в учнів навичок пошуково-дослідницької роботи шляхом використання особистісно-орієнтованих освітніх технологій. Ефективними є технології, у яких, по-перше мотиваційна сфера учня збігається з характером мети; по-друге, учень приймає цю мету як власну й таку, що відповідає його мотивам.

Нові програми з географії передбачають вироблення в учнів умінь практично застосовувати здобуті географічні знання, користуватися джерелами географічної інформації, самостійно шукати, аналізувати і передавати її; розвиток здатності до співробітництва при виконанні практичних робіт, екскурсій, досліджень, робіт на контурних картах. [2]

Аналіз практики роботи дає можливість мені зробити висновок, що організація і проведення практичних робіт викликає певні труднощі, особливо в учителів-початківців. Найбільш типовими є такі помилки: іноді практичні роботи проводяться формально, у вигляді бесіди, коли лише пояснюються окремі елементи її виконання і результати; неправильно вибирається час для її проведення; не дотримується внутрішня логіка проведення роботи (не ставиться мета, не робиться висновок); недостатньо враховується рівень підготовки класу й окремих учнів, їхні індивідуальні можливості. Нерідко учням пропонується виконати роботу без інструктажу. У результаті практична робота не дає необхідної віддачі, навчальні цілі залишаються не досягнутими, а іноді це навіть гальмує навчальний процес, у той час як програмні практичні роботи мають бути його гармонійною частиною. Таке положення можна пояснити і нестачею відповідної навчальної і методичної літератури. [4]

Навчальний план у школі, має бути спрямований на вирішення різних задач, формування загальної культури учня, адаптації особистості до життя в

суспільстві, на створення основи усвідомленої самореалізації в навколишній географічній дійсності. Учитель має володіти величезним талантом поваги до людини, любов'ю до праці якою займається і перш за все до дітей, щоб на тривалий час зберегти бадьорість духу, ясність розуму, свіжість вражень, сприятливість почуттів, без таких якостей праця педагога перетвориться в тяжкий труд. [6]

На мою думку, складовою частиною вивчення географії у школі є виконання учнями практичних робіт, що дає змогу активізувати процес вивчення нового матеріалу, засвоїти прийоми роботи з різними джерелами інформації (карти, схеми, таблиці), самостійно зробити правильні висновки. Наприклад, під час виконання практичної роботи №1 з курсу географії 6 класу, діти вчаться розв'язувати задачі з використанням різних видів масштабу. Для цього їм треба засвоїти зміст поняття «масштаб», дізнатися, для чого і як він вказується на географічних картах, а також ознайомитись з трьома видами масштабу та способами його використання. Крім того, під час виконання практичної роботи потрібно проводити математичні підрахунки, що активізує застосування міжпредметних зв'язків на уроках географії.

Щоб виконати практичну роботу №3 у цьому ж класі, потрібно зрозуміти зміст загально географічних понять «довгота» і «широта», а також навчитись визначати їх на карті або глобусі. Результат роботи—визначення географічних координат точки на карті—потрібний для того, щоб можна було визначити просторове розміщення географічних об'єктів на карті (місто, гора, мис тощо).

Складовою частиною вивчення фізичної географії є позначення на контурній карті різних природних об'єктів (гір, рівнин, вулканів тощо), що передбачено на практичній роботі №4 у тому ж класі. При цьому учні тренують і розвивають зорову пам'ять, вчаться, як потрібно правильно і акуратно позначати об'єкти рельєфу на контурній карті, встановлюють взаємозв'язки

між різними географічними об'єктами (горами і їх вершинами, вулканами тощо).

Під час проведення уроків я використовую фронтальні, індивідуальні та групові види навчальної діяльності. Але фронтальна навчальна діяльність зорієнтована на середніх учнів, тут є обмежені можливості реалізації навчального спілкування учнів. Проте вона є незамінна на етапі первинного засвоєння нового матеріалу. Індивідуальна навчальна діяльність - це одноосібне вирішення школярем навчальних задач, повна самостійність у набутті знань. Їй не властива пряма взаємодія учнів між собою, а контакти з вчителем обмежені і нетривалі. Організація індивідуальної роботи педагогічно доцільна на етапі систематизації й узагальнення знань на уроках.

Дуже важливим видом є групова навчальна діяльність. При цьому учні не ізолюються один від одного, а навпаки, реалізують природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва.

На уроках географії у 6, 7, 10 класах я використовую ігрові методи роботи:

« Шифрувальник»; «Встановлення відповідності»; «Трамвайчик»; Гра «Знавець карти»; Гра «Цунамі»; Вправа «Математична розминка» та ін.

Наше завдання полягає в тому, щоб максимально поєднати теоретичні знання, які учні отримують на уроках з практичним їх використанням у повсякденному житті. Нові програми з географії передбачають використання практичних робіт, досліджень, міні-проектів, робіт на контурних картах, робіт з атласами.

Досвід передових учителів свідчить про те, що проведення уроків географії на високому науковому рівні з дотриманням вимог навчальної програми щодо системи практичних робіт, дає змогу вчителю забезпечити ефективне навчання учнів, вироблення у повсякденному житті практичних навичок і вмінь. [5, с. 53-57]

Таким чином, практичні роботи потрібні для того, щоб активізувати пізнавальну діяльність учнів, вчити їх застосовувати прийоми аналізу і синтезу інформації, розвивати навички роботи з різними джерелами і засобами знань. Тому практичні роботи доцільно застосовувати для вивчення географії і в майбутньому.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА:

1. Закон України «Про освіту» (проект)
2. Програми з географії, до якої внесено зміни, пов'язані з розвантаженням змістовної частини (наказ МОН України від 29 травня 2015 р. № 585).
3. Андреева В.М. Нестандартний урок географії /Упоряд. В.М. Андреева. – Х.: Вид. група «Основа», 2005. – 144 с.
4. Скуратович О.Я. Шляхи підвищення ефективності уроку географії: Посібник для вчителя /О.Я. Скуратович. – К., 1991. – 93 с .
5. Сало Т.О. Природознавство. Практичний посібник учня початкової школи /Т.О. Сало, О.В. Сало. – Чернігів: Країна мрій, 2013. – 192 с.
6. Загальна географія. Методичний посібник вчителя./ Основа 2006 р

Горенко Т.В., учитель географії
Ладижинської загальноосвітньої школи
I-III ступенів Уманської районної ради

ВІДБІР ТА ПІДГОТОВКА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ В ОЛІМПІАДАХ З ГЕОГРАФІЇ

Важливим завданням освіти у наш час є виявлення, навчання та виховання обдарованих і талановитих дітей, формування творчої особистості на всіх етапах її розвитку. Пріоритетним напрямком розвитку сучасної шкільної освіти є також підвищення наукового рівня навчання, формування в учнів практичних умінь і навичок, застосування набутих знань, правильність оцінювання природних явищ і подій внутрішнього і міжнародного життя країни.

Особистісний підхід відіграє провідну роль у реалізації диференційованого підходу до навчання, враховує потреби та інтереси учнів. Провідне місце серед різноманітних форм і методів роботи з обдарованими учнями відіграють позаурочні заняття з географії, у тому числі учнівські географічні олімпіади. Олімпіади являють собою одну з масових форм позаурочної роботи з географії. Вони дозволяють перевірити не тільки географічні знання і уміння, але й логічне мислення учнів, їхню загальну ерудицію, творчий потенціал, здатність аналізувати будь-яку сучасну проблему, що містить географічні аспекти. Олімпіади сприяють формуванню в учнів наукового світогляду, патріотичних почуттів, успішній пропаганді серед учнівської молоді географічних знань.

Районні та обласні географічні олімпіади – це своєрідні семінари, на яких узагальнюються і поширюються досягнення кращих учителів, передовий

педагогічний досвід в озброєнні учнів глибокими та міцними знанням, вивченні природи рідного краю, використанні краєзнавчого матеріалу у процесі навчання. Саме через олімпіади виявляється здібна молодь, кращі учні, які захоплюються географією і можуть продовжити навчання у вузах. Саме учнівські олімпіади є логічним завершенням, підсумком систематичного, цілеспрямованого навчання географії відповідно до вимог шкільних програм, краєзнавчої роботи школярів.

Підготовка учнів до участі в учнівських олімпіадах вимагає володіння високим рівнем фахової підготовки, готовності працювати з дітьми щоденно, в урочний і позаурочний час, не сподіваючись на подяку.

Якими повинні бути майбутні учасники олімпіад? Як їх виявити?

Майбутні учасники повинні:

- мати високий рівень загальної теоретичної підготовки з географії;
- бути достатньо ерудованими, мати великий словниковий запас;
- уміти формулювати запитання та відповіді на них;
- мати розвинене логічне мислення, увагу, па'мять, уяву, елементи творчого підходу до діяльності, критичне мислення, схильність до моделювання ситуації та пошуку альтернатив;
- мати високий рівень розвитку пізнавальної потреби, зацікавленість у предметі, схильність до діяльності, яка потребує активізації їх здібностей, концентрувати увагу на головному, не лякатися незнайомих ситуацій;
- володіти силою волі, досягати поставленої мети, удосконалюватися, бути вимогливим до себе.

Серед школярів, що відповідають даним критеріям, відбираю обдарованих учнів. Складаю план підготовки для участі у географічних олімпіадах.

Включаю випереджальне вивчення навчального матеріалу, залучаю до відвідування факультативних та гурткових занять, проводжу індивідуальні консультації, забезпечую участь у різноманітних конкурсах і змаганнях, сприяю формуванню наполегливості і впевненості в собі. У своїй роботі з обдарованими учнями навчаю:

- давати розгорнуті відповіді на запитання;
- висувати гіпотези та пояснювати їх;
- розв'язувати географічні задачі підвищеної складності;
- працювати з тестовими завданнями;
- набувати практичних умінь та навичок у роботі з картами та атласами;
- складати план спостереження;
- працювати з комп'ютером, додатковою і довідковою літературою, статистичними даними.

Зважаючи на рівень матеріального забезпечення загальноосвітніх навчальних закладів та з метою покращення знань обдарованих учнів та майбутніх учасників олімпіад, пропоную брати участь у додаткових курсах вищих навчальних закладів та онлайн курсах.

Підготовку до олімпіад з географії проводжу за такими етапами: теоретичні завдання, тестові, практичні. Ці завдання різноманітні за змістом і формою.

Теоретичну підготовку здійснюю за такими напрямками:

- ✓ повторення базових понять і термінів (заздалегідь складаю їх список за темами навчального матеріалу та вимогами олімпіадних завдань);
- ✓ узагальнюючі лекції (розкриття окремих питань, що допускають розширення та поглиблення навчального матеріалу);
- ✓ настановчі бесіди (тренувальні вправи олімпіадних завдань минулих років).

Тестову підготовку проводжу за такими формами:

- ✓ закриті тести (вибір однієї правильної відповіді з чотирьох запропонованих);
- ✓ відкриті тести (дозволяють вільно давати відповідь або доповнювати);
- ✓ картографічні(завдання для покращення навичок визначати прямокутні та географічні координати, відстані між точками, кути напрямків);
- ✓ тестові завдання, які пропонують визначити місцезнаходження об'єкта на карті за поданою інформацією.

У **практичній підготовці** використовую розв'язування задач різної складності, роботу з географічними та контурними картами.

Пропоную зразки теоретичних, тестових та практичних завдань

Тренувальні теоретичні завдання для 7 класу

1. Вкажіть причини утворення пустель Сахара і Наміб.
2. Чим зумовлена наявність глибоких озер на сході Африки?
3. Поясніть як пристосувалися рослини різних природних зон до умов тепла і вологи.
4. Яку затоку називають «мішком з льодом»? Де вона розміщена? Поясніть її назву.
5. Чому озеро Ейр називають мертвим серцем Австралії? Чим цікаве це озеро?
6. Чи можна спекти куряче яйце без вогню у природній духовці? У яких районах планети є такі духовки? Чому вони там існують?
7. Які широти називають «ревучими» і чому?
8. За якою течією можна здійснити кругосвітню подорож?
9. Що називають геологічним літочисленням? Перелічіть основні одиниці відліку відносного геологічного часу.

10. Що вам відомо про відкриття і дослідження Північного і Південного полюсів?

Тестові завдання для 7 класу

1. Карта з масштабом 1 : 22000 000 є:

а) великомасштабною; б) середньомасштабною; в) дрібномасштабною.

2. Для якого материка характерні постійні стокові вітри?

а) Австралії; б) Африки; в) Антарктиди.

3. Першою експедицією, яка відкрила морський шлях до Індії була експедиція:

а) Фернана Магеллана; б) Христофора Колумба; в) Васко да Гама.

4. Яку пустелю називають "полюсом сухості"?

а) Сахару; б) Атакама; в) Наміб;

5. Яке море не має берегів?

а) Берингове; б) Філіпінське; в) Саргасове.

6. Якщо поясний час у Києві 10.00 то в Пекіні в цей час:

а) 16.00; б) 17.00; в) 15.00.

7. Який це материк, на якому дерева скидають не листя, а кору, а ліси не дають тіні?

а) Південна Америка; б) Африка; в) Австралія.

8. Які з названих тварин є мешканцями природної зони вологих екваторіальних лісів Африки:

а) жирафа; б) зебра; в) горила.

9. Рослина вельвічія росте у пустелі:

а) Наміб; б) Сахара; в) Калахарі.

10. До якої раси належить населення Південної Африки?

а) негроїдної; б) монголоїдної; в) європеїдної.

Практичні завдання для 7 класу

1. Відстань по меридіану між двома пунктами на глобусі становить 10 см. Визначте масштаб глобуса. Запишіть його у вигляді числового, іменованого та лінійного масштабів.
2. Через скільки градусів потрібно провести меридіани щоб час на сусідніх меридіанах відрізнявся на 10 хвилин?
3. Визначте географічні координати найвищої вершини світу.
4. Як можна з міста, що має географічні координати 48° і $40'$ пн.ш. і 44° $32'$ сх.д., потрапити водним шляхом у Північний Льодовитий океан? Опишіть цей шлях.
5. Низхідні повітряні потоки утримують у кожному 1 м^3 6 г вологи. Над земною поверхнею повітря прогрілося до 30°C . скільки вологи не вистачає до його насичення?
6. Визначте віддаль у км і градусах із заходу на схід материка Африка по паралелі 20° пн.ш.
7. Тиск повітря біля підніжжя гори на висоті 200 м над рівнем океану 760 мм рт.ст., а на вершині в цей самий час 720 мм. Визначте відносну і абсолютну висоту гору.

Щоб підвищити ефективність олімпіад я аналізую допущені помилки і недоліки, висвітлюю найкращі відповіді та виконані практичні завдання на загальношкільних лінійках.

Література

1. Булава Л.М. Географія. Типові задачі і практичні завдання: Метод. Рекомендація.- Полтав: ІМЦ «Наукова зміна», 1996.-24с.
2. Воробйовська С. XXIV Всеукраїнська олімпіада юних географів//Географія в школах України. – 1995. - №2.-С.81-83
3. Жемеров О.О., Заболотний В.З., Косінська О.М. Тестові завдання з географії Миколаївської області. – Миколаїв, 1997. – 58 с.
4. Кобернік С. Г. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах : [навч.-метод.] посібник / С. Г. Кобернік, Р. Р.

- Коваленко, О. Я. Скуратович ; [за ред. С. Г. Коберніка]. – К. : Навчальна книга, 2005. –319 с.
5. Врублевська М.О. Секрети успішного уроку географії. – Харків: Вид. група «Основа», 2005, 144 с.
6. Плахута В. Я. Географічні олімпіади: Посібник для вчителя.- К.: Рад. Шк., 1990.- 128с.

В. І. Коваль, учитель географії
Черкаської спеціалізованої школи
I-III ступенів №3 Черкаської
міської ради

**IGEO (THE INTERNATIONAL GEOGRAPHY OLYMPIAD)
ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ
ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ**

Розглянуто деякі питання сучасних векторів розвитку географічної освіти і, зокрема, використання нетипових для Всеукраїнських учнівських олімпіад з географії підходів для виявлення рівнів географічної навченості учня.

Щороку в Україні проводяться інтелектуальні змагання, на кшталт Всеукраїнських учнівських олімпіад від початкового (шкільного) етапу до загальнодержавного. Це є необхідним для оцінки інтелектуального потенціалу талановитої молоді держави та укріплення його позицій серед інших країн як запоруки майбутнього лідерства за умови правильної реалізації. Саме тому постає необхідність відбору кращого досвіду щодо виявлення реального рівня навченості серед обдарованих учнів. Відповідно,

якщо цей досвід охоплює більший масив корисної інформації та виходить за межі української системи освіти – можна відзначити зростання його цінності.

На сьогодні існує значна кількість міжнародних конкурсів, вікторин, турнірів пов'язаних із науками про Землю. При цьому є такі, що передбачають регіональний відбір у межах декількох держав, а є й ті що об'єднують десятки країн. Відомими є Міжнародна олімпіада з Наук про Землю (International Earth Science Olympiad) [4], Чемпіонат світу з географії (National Geographic World Championship, наразі NG зосередило увагу на національних проектах) [5], Міжнародна олімпіада з географії (The International Geography Olympiad) [3] та інші.

Українські олімпійці з географії також беруть участь у подібних змаганнях. Але за даними Інституту модернізації змісту освіти (далі – ІМЗО) за період 1993- 2015 роки медальний залік вони почали поповнювати лише з 2010 року [6]. Поясненням такого явища може бути економічний фактор і результат інформатизації суспільства із наслідком адаптації пострадянської системи освіти із закордонними векторами. Нижче представлено результати участі учнів згідно даних ІМЗО (табл. 1):

Таблиця 1. Результати участі школярів України в міжнародних учнівських олімпіадах з географії

Розподіл нагород (медалей)																		
команда: 4 ос.	2010			2011			2012			2013			2014			2015		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
	–	–	2	–	2	2	–	–	2	–	–	2	–	2	2	–	–	1

Розглянемо на прикладі Міжнародної олімпіади з географії (The International Geography Olympiad, далі – iGeo) основні особливості проведення змагань такого типу. Її обрано за модель із врахуванням кількості учасників, яка у 2016 році досягла 173 учасників із 45 країн світу. Представники кожної держави згідно із статутом iGeo надають власний внесок у формуванні завдань. Отже, можна стверджувати що проекцією

даного змагання є відображення комплексних напрацювань майже півсотні національних векторів географічної освіти.

iGeo організована Міжнародним географічним союзом (International Geographical Union (IGU)) та проводиться між окремими студентами віком 16-19 років (переможцями свого національного етапу, до 4 представників від країни) з 1996 року. Офіційною мовою є англійська, але для учнів, що здобували географічні знання не в англomовному середовищі є додаткові часові переваги і можливість використовувати паперові засоби перекладу. Стосовно структури завдань існує поділ всього змагання на три складника.

1. Письмовий тест (питома вага від загальної оцінки – 40%);
2. Польові роботи (питома вага від загальної оцінки – 40%);
3. Мультимедійний тест (питома вага від загальної оцінки – 20%).

Розглянувши більш детально кожен із складників, стає помітно наявність використання нетипових в порівнянні з Всеукраїнськими учнівськими олімпіадами з географії підходів для виявлення рівнів географічної навченості учня. Необхідно пам'ятати основні концептуальні підвалини, що засновані на компетентнісному підході, де фіксуються певні освітні норми, досягнення яких може свідчити про можливість правильного вирішення будь-якого завдання на основі застосування результатів здобутої географічної освіти [1, ст.13-17, 82-100].

Складник 1 (Письмовий тест) передбачає 6 секцій (близько 20 - 25хв. на кожну) відібраних з 12 тем, які подані у інтегрованому виразі на основі міждисциплінарних зв'язків (клімат та зміни клімату, небезпека та управління ризиками, економічна географія та глобалізація, урбаністика та міське планування, культурна географія та регіональна ідентичність тощо). На відміну від завдань теоретичного туру Всеукраїнської учнівської олімпіади, задля уникнення хибного напрямку думок учня в Складнику 1 iGeo додатково в кожну з 6 проблем вводяться картосхеми, геофотознімки та інший конкретизуючий матеріал. Це дозволяє уточнити критерії оцінювання,

значно зменшує фактор суб'єктивності (який зазвичай присутній в таких типах завдань) серед журі і, очевидно, додатково навантажує учня, стимулюючи останнього до удосконалення навичок картографії, аналізу, читання, інтерпретації тощо (прим.: згідно із Статутом іGeo вітається ілюстрація відповіді картами, діаграмами і графіками).

Складник 2 (Польові роботи) є, фактично, інновацією в порівнянні з практичним туром Всеукраїнської учнівської олімпіади. Вправи представлені з просторової задачі, яка розташована поруч із територією проведення олімпіади. Учні перебувають на певній місцевості, проводять картографування з першоджерела, а потім на основі карти та аналізу всієї наданої інформації, учасники повинні розробити просторовий план (стимулюється урізноманітнення відповіді відмінної від текстового формату), що вирішує поставлену реальну чи гіпотетичну проблему для даної території. Однозначно, існує додаткове навантаження стосовно спостереження і відображення побаченого, вміння мислити просторово й комплексно в географічному просторі, емоційно-ціннісного ставлення учнів до довкілля й людської діяльності у цілому.

Складник 3 (Мультимедійний тест) іGeo складається з 40 питань (близько 1 - 2хв. на один пункт), де кожен елемент складається з карти і / або цифрової фотографії, кіно або графіка і короткого питання з 4 варіантами відповіді. Тематика відповідає тим 12 розділам, які зазначені у Складнику 1 і є збалансованою між фізичною та суспільною географією. Деяка кількість схожого типу завдань відображена у тестовому турі Всеукраїнської учнівської олімпіади, а також зустрічається серед питань її «практичного» туру (без варіантів відповіді). Але даний Складник іGeo не має на меті оцінки здатності конкурсантів відтворювати географічні факти чи енциклопедичні знання (часто так трапляється у вітчизняних змаганнях з географії), а акцентує на перевірці власних навичок в географічному аналізі.

iGeo як одна з форм організації учнівських змагань з географії влучно відображає ряд сучасних світових тенденцій розвитку географічної освіти за кордоном. Розуміючи обмеженість та неповноту подання інформації у «сухому текстовому» форматі та віддачі учасниками аналогічної, використавши та об'єднавши інтелектуальні розробки представників країн-учасниць і не тільки, організатори вирішили подати інформацію із вищим коефіцієнтом сприйняття. На дану тематику дискутував, зокрема, науковець Едгар Дейл із представленням відомого конусу досвіду із відповідними полюсами читання, слухання, перегляду до практики чи реального відтворення дії [2, ст.39].

Збереження та примноження інтелектуального капіталу є актуальним та надзвичайно важливим у контексті розвитку держави загалом та освітнього сектору зокрема. Дидактичні підвалини за кордоном, в тому числі європейських країн дотримуються принципів географічної освіти, які на сьогодні є повсюдно необхідними [1, ст.37-49]. Це і розвиток пізнавальної активності й географічного мислення учнів на основі особистісно-зорієнтованого навчання; широке використання знань з психології при проектуванні процесу формування географічних компетенцій; підвищена увага до врахування вікових особливостей розумового розвитку учнів; особливе опікування формуванням в учнів просторового сприйняття довкілля з виробленням вмінь школярів орієнтуватися у ньому; а також широке застосування методів проблемного навчання, різноманітних ігор і навчального моделювання тощо. Україна має значні перспективи використання прогресивних ідей лідируючих країн, зокрема, реалізувати оновлення форми проведення учнівських змагань, особливо у світлі сучасної глобалізації суспільства та доступу до інформації.

1. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва І.О. Дидактика географії : монографія (електронна версія) / Самойленко В.М. та ін. – Київ: Ніка-Центр, 2013. – 570 с.
2. Dale Edgar Audio-Visual Methods in Teaching / Dale Edgar – New York: Dryden Press, 1946(I), 1954(II), 1969(III) – 66 p.
3. The International Geography Olympiad (iGeo) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.geoolympiad.org/fass/geoolympiad/>
4. International Earth Science Olympiad – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ieso-info.org/>
5. National Geographic World Championship – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://goo.gl/mGsJFL>
6. Інститут модернізації змісту освіти – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.imzo.gov.ua/>

Н.С. Негодуйко, вчитель географії
Паланської загальноосвітньої
школи I-III ступенів Уманської
районної ради

ГЕОГРАФІЧНИЙ МАЙДАНЧИК ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ УЧНІВ ДО ЗМАГАНЬ РІЗНИХ РІВНІВ

Шкільний курс географії зобов'язаний сформувати в учнів цілісну систему поглядів на світ, розвивати мислення, політичну, економічну, екологічну культуру. Географія є тим навчальним предметом в школі, який справді формує всебічно розвинену особистість, що і є метою навчання та виховання. Учитель географії покликаний сформувати та розвинути в учнів життєво необхідні прикладні навички з предмету, які підготують школяра до майбутнього самостійного дорослого життя.

На своїх уроках я застосовую такі основні прикладні методичні прийоми навчання географії:

- спостереження;
- вправа;
- географічна задача;
- практична вправа;
- навчальний експеримент;
- дослідження.

Якщо такі прийоми як спостереження, географічна задача та практична вправа широко застосовує у своїй діяльності кожен вчитель географії, то я хотіла б більш детально зупинитись на наступних прийомах: навчальний експеримент та дослідження.[4, с. 123]

Щоб зробити урок географії не лише цікавим, а й результативним будь-який учитель географії просто зобов'язаний застосовувати у своїй навчальній діяльності експеримент та дослідження. І тут, звісно, постає просте і цілком логічне запитання: «Як?». На що я можу дати таку відповідь: «Якщо ваша школа забезпечена географічним майданчиком, то зробити це досить просто».

Якщо ви ще зважуєте всі «за» і «проти» географічного майданчика в школі, то я вам наведу кілька аргументів стосовно цього.

По-перше, мабуть, чи не кожен вчитель зі мною погодиться, що коли учні чують про урок під відкритим небом їхній ентузіазм помітно зростає. Проте тоді перед вчителем постає проблема того, щоб урок не перетворився на гру на свіжому повітрі. Вирішити цю проблему допомагає географічний майданчик, який по суті являється лабораторією під відкритим небом.

По-друге, заняття на географічному майданчику роблять уроки змістовнішими, цікавішими і практичними.

По-третє, заняття з приладами, які є на географічному майданчику дозволяють учням набувати навичок дослідницької роботи.

Географічний майданчик містить такі відділи:

1. агрометеорологічний;
2. астрономічний;
3. геоморфологічний;
4. математичний;
5. «зелений клас».

Кожен із відділів має бути обладнаний спеціальними приладами, а «зелений клас» призначений для обробітку різних показників, які ми отримуємо під час роботи з географічними приладами.[1, с. 4]

Спостерігаючи за роботою своїх учнів,можу зробити висновки, що найбільше їм подобається працювати з метеорологічними приладами. Не залишаються поза увагою, звісно ж, і інші відділи. Наприклад,в астрономічному відділі ми заміряємо кут падіння сонячних променів, потім від кута 90^0 віднімаємо кут падіння сонячних променів, робимо поправку на день і таким чином отримуємо географічну широту.

На географічному майданчику ми вчимося:

- користуватися термометром, вимірювати температуру повітря;
- користуватися барометром, вимірювати атмосферний тиск;
- користуватися гігрометром, вимірювати вологість повітря;
- користуватися флюгером, визначати напрям вітру;
- користуватися опадоміром, вимірювати кількість опадів;
- користуватися нефоскопом, визначати рівень хмарності;
- визначати висоту Сонця за гномоном;
- визначати полуденну лінію та сторони горизонту.

Це далеко не повний список вмінь та навичок, які можна формувати застосовуючи географічні прилади, проте становлять основу прикладних вмінь.[3, с. 85-89]

Якщо взяти конкретно по класах, де я застосовую прилади географічного майданчика, то переважно це практичні роботи.

✓ У 5 класі – «Ознайомлення з простим обладнанням для природничо-наукових спостережень та дослідів». Хоча учні лише ознайомлюються з географічними приладами, зате, таким чином, уже починають розуміти серйозність і важливість вивчення природознавчих дисциплін.

✓ У 6 класі – «Атмосфера», при вивченні цієї теми майже кожен урок можна проводити на географічному майданчику.

✓ У 8 класі – «Прокладання маршрутів за топографічною картою та їх обґрунтування». Орієнтування на місцевості.

Взагалі, якщо у школі є географічний майданчик то його у своїй навчальній діяльності може використовувати не лише вчитель географії, а й учителі математики, астрономії та навіть вчителі початкових класів.

А чи може географічний майданчик стати у пригоді при підготовці учнів до участі в олімпіадах та турнірах?

Звісно так! Адже дитина не просто «зазубрює» географічний матеріал, а розуміє його. Під час роботи на географічному майданчику в учнів розвиваються пізнавальні, аналітичні, дослідницькі навички, вміння критично мислити. Будь який прилад може дати більше для розуміння суті явищ природи чим розповідь вчителя або відео з інтернету. Фактично школяр починає дивитись на явища природи очима справжнього дослідника.

Авторитарні вчителі часто намагаються, так би мовити, «вижати» із учня високий результат на предметних олімпіадах чи конкурсах. Але при цьому повинен враховуватись рівень зацікавленості учнів предметом, бо лише так можна добитися по справжньому високих досягнень. Тому, як на уроках, так і в позаурочний час, я намагаюся створити ситуацію успіху, зацікавлювати школярів своїм предметом за допомогою позакласних заходів, предметних

тижнів, роботою на географічному майданчику. Така праця дає позитивні результати, призові місця на олімпіадах.

Олімпіада – це не просто конкурс чи змагання. Це дієвий метод виявлення обдарованих дітей, до яких потрібен індивідуальний підхід, щоб сприяти розвитку їх нахилів, інтересів та здібностей. Олімпіада створює для учнів умови, щоб продемонструвати свої глибокі знання з вивчення певного навчального предмету. Забезпечує можливість створення свого майбутнього власними силами.[2, с. 6]

Загалом, кожен учитель виробляє свою систему підготовки учнів до участі в олімпіадах та конкурсах різних рівнів. Я пропоную, для ефективнішої підготовки, робити це із активним залученням прикладних навичок учнів. Таким чином, учень досягне високих результатів, а відчувши, смак перемоги на будь-якому етапі інтелектуального змагання далі він постійно буде прагнути удосконалювати свої вміння та навички, займатися самоосвітою. Учитель, наразі, повинен виступити в ролі координатора пізнавальної діяльності.

Список використаної літератури:

1. Бартицька Т.П., Ковалевич С.В., Новак Н.П. Географічний майданчик в дії. – Рівне, 2010. – 76 с.
2. Клименко В.В. Механізми розвитку творчості.//Обдарована дитина. – 2003. – №1. – С. 2-11.
3. Петренко В.В. Формування практичних вмінь і навичок при вивченні географії в школі. – К.: Вища школа, 1964. – 166 с.
4. Самойленко В.М., Топузов О.М., Вішнікіна Л.П., Діброва О.І. Дидактика географії: монографія. – К.: Ніка-Центр, 2013. – 570 с.

С. О. Омельчук, учитель географії
Іванівської ЗОШ І-ІІІ ступенів
Л. Л. Омельчук, учитель
початкових класів Іванівської
загальноосвітньої школи І-ІІІ
ступенів

АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ ШЛЯХОМ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Важко сказати, на жаль, чи на щастя, світ, в якому ми живемо, став тісним. Ні, геометричні розміри нашої планети залишилися такими ж, як і сто чи тисячу років тому, але людина, зі своєю технікою та приладами, перетворила час і відстані на певну умовність, що турбує її лише тоді, коли вона згадує, що час - це гроші. "Білі плями" зникли з карт, а разом з ними зник і простір для фантазії... Романтизм сповнених пригодами подорожей змінився прагматизмом.

Молоді люди (звичайно ті, які цікавляться не лише приземленими речами) вже дуже багато знають про навколишній світ. Та що говорити про дорослих і сформованих людей, коли дошкільнята іноді дивують своєю неабиякою географічною ерудицією - згадайте лише відомий усім відеоролик "Як Данечка в Африку збиралася".

Дитина росте, іде в школу. Люблячі тато і мама готові в на все, лише б їх улюблене чадо добре вчилосся. Купують різні "гаджети" та "девайси" і чадо, зі зосередженим виглядом тиче пальцем в екран, на подив бабусям і дідусям: "Бачиш, таке мале, а таке розумне!" А чи справді розумне? Чи є користь від такого "тикання"? Наївно було б думати, що всі батьки над цим задумуються. Але ті, кого це турбує, намагаються зробити так, що б дорога річ сприяла розумовому розвитку і, з допомогою дорослих, діти *отримують* знання, в тому числі географічні.

Трапляється, що комусь в руки потрапляє навіть така рідкість, як журнал! Вибір зовсім не великий - зазвичай більшість обмежуються українською версією російського видання "Вокруг света". Красивий глянцева щомісячник, який все більше стає схожим на "National Geographic", блищить строкатою рекламою та величезними, надзвичайно якісними фото. Мало тексту, мало простору для уяви. Все подано на блюдечку - *споживай* в готовому вигляді. Слова "отримувати" і "споживати", за своєю суттю, дуже відрізняються від слова "здобувати", а саме воно є найбільш властивим для природи людини. Сумнівно, що в того хто тільки отримує і споживає, сформується психологія переможця.

Добре, коли в молодших класах дитина зустрине Вчителя. Вчителя, який добре усвідомлює важливість усіх предметів навчального плану початкової школи і приділяє таку ж увагу природознавству, як і математиці чи мові. Буде чудово, коли такий учитель викладатиме ще й інформатику - шанси закласти основи цілісної системи знань значно зростуть. Змодельована ідеальна ситуація? Можливо так, а можливо і ні - в житті, в тому числі і серед учителів, все ще зустрічаються ті, кого інакше як забудим словом "ентузіаста" не назвеш.

А що ж основна і старша школи з їх банальною та набридлою зміною учнівських пріоритетів? Тут варто зробити невеликий відступ. Коли люди похилого віку розповідають про цікаві уроки в тих школах, де вони раніше

навчалися, то майже всі згадують про географію, про те, як вони, затамувавши подих, слухали розповіді вчителя. Щось подібне зараз зустрінеш набагато рідше. Чому? Зникли талановиті оповідачі? Сучасні вчителі обділені акторськими талантами? Сумнівно. З відомих причин, зараз не є популярним цитувати народну мудрість наших східних сусідів, але у них є хороше прислів'я: "Сытое брюхо к ученью глухо". Твердження, можливо і дискусійне, але його можна перефразувати - якщо в людини відсутній сенсорний голод, самотійно тягнутися до нових знань вона навряд чи буде.

Отже, в сучасного вчителя мало шансів здивувати учня, та все ж вони є. Іноді річ виглядає зовсім по-новому, якщо подивитися на неї під новим кутом зору. Практично до кожної з тем навчальної програми з природознавства чи географії можна знайти таку інформацію, яка стане своєрідним відкриттям для учнів. Недавній приклад. В середині першої чверті учні 7 класу вивчали тему "Водні маси, їх властивості, закономірності переміщення океанічних течій". На сайті "Укроп.org" трапилася стаття "Вирва в безодню: 9 найнебезпечніших водокрутів океану". До кожного фото - якісний науковий коментар з детальним поясненням причини виникнення природного феномену. В поєднанні з іншими засобами, використання на уроці матеріалів з вказаної науково-популярної статті дозволило сформувати в учнів міцні знання про напрямки руху та об'єми води океанічних течій, вплив конфігурації берегових ліній материків, островів і рельєфу дна на їх швидкість.

Роль учителя полягає в тому, щоб навчити учнів критично оцінювати публікації в Інтернеті, відділяти наукову інформацію від псевдонаукової, якої також вистачає в мереживі всесвітньої павутини. Особливо грішить засиллям інформаційного сміття телебачення, що намагається подати в правдивій обгортці дешеві сенсації, зерна яких швидко проростають на ґрунті незрілого розуму. Доводилося чути від дітей, що це їх навіть дуже лякає - серйозні дорослі дядечки і тітоньки "з телевізора" пророкують космічні, кліматичні,

геологічні та ще хтосьна які катаклізми і катастрофи. Потрібен час і терпіння, щоб пояснити учням в чому полягає суть, шкідливість і брехливість таких "пророцтв". Як не дивно, але навіть такі, іноді відверті нісенітниця, сприяють тому, що окремі учні починають цікавитися географією, вникати в суть явищ та процесів, що відбуваються на Землі та в космосі.

Викладаючи свій предмет, вчитель інколи забуває про важливість міжпредметних зв'язків. На це іноді звертають увагу керівники шкіл під час відвідування уроків.

Кваліфікований та ерудований вчитель здатний інтегрувати невеликі блоки навчального матеріалу з певного предмету до структури викладання іншого. Так, сучасного учня важко здивувати, але використати природний потяг дитини до реалізації власного творчого потенціалу цілком реально. Головне - це мотивація. М. О. Врублевська говорить про неї як про сукупність багатьох аспектів, що постійно змінюються та вступають у нові взаємовідносини [1, ст. 9].

В 3 класі учні починають вивчати навчальне програмне середовище Scratch. Використовуючи набір нескладних комбінацій команд, вони складають скрипти, результатом поєднання яких є створення анімаційних сюжетів на екологічну та краєзнавчу тематику.

Значний дидактичний потенціал має також комплекс розвивальних ігрових програм для учнів початкових класів: "Поштовий голуб" (Україна, Європа), "Турист", "Явища природи", "Мешканці лісу" та інші.

Як зазначає С. В. Дудка, на уроках з використанням гри немає сірості, буденності, одноманітності, монотонності; створюються умови для всебічного розвитку дитини, її здібностей, накопичуються позитивні емоції, вноситься новий цікавий зміст у навчання, учні проявляють фантазію і самостійний пошук відповіді, накопичують знання [3, ст. 88].

У 6 класі учні вже мають досить ґрунтовну базу для того, щоб самостійно використовувати графічні редактори та редактори презентацій.

Використовуючи можливості цих програм і наявні файли зображень географічних об'єктів, можна легко зімітувати процес руху літосферних плит, унаочнити в динаміці внутрішні процеси, що зумовлюють зміни в земній корі та на поверхні земної кулі. Подібними прийомами варто скористатися також при вивченні інших оболонок Землі.

Г. Д. Довгань наголошує, що постійно апробуючи матеріал, викладач отримує можливість коригувати свій навчальний курс, включаючи в нього новітні інформаційні та педагогічні розробки, не припускаючи застою або морального старіння [2, ст. 3].

Однією з перших тем, що вивчається в курсі інформатики 7 класу є тема "Моделювання". Знання, уміння та навички здобуті в процесі вивчення цієї теми, учні можуть використати в процесі вивчення географії материків і океанів. Оскільки розміри цих природних комплексів величезні, учні мають самотійно визначити, які властивості є суттєвими для кожної моделі, яка б спрощено відображала основні властивості реального об'єкта. Створивши інформаційну модель кожного з материків та океанів, зручно порівнювати їх окремі параметри, особливо тоді, коли дані подаються у вигляді графіків і діаграм.

Останнім часом у мережі з'явилися повні добірки топографічних карт України виконані в масштабі 1:200 000 та навіть 1: 100 000. Враховуючи те, що практична спрямованість навчання географії сприяє міцному засвоєнню програмового матеріалу та розширенню світогляду учнів, можна ефективно їх використовувати, наприклад, в дослідженні "Прокладання маршрутів топографічною картою та їх обґрунтування". Скориставшись аркушем топографічної карти, який відображує навколишню місцевість, учні краще усвідомлять та зможуть порівняти вигляд знайомих природних та антропогенних ландшафтів на місцевості і карті. На відміну від паперового носія, файл, в якому міститься зображення аркуша топографічної карти, можна змінювати скільки завгодно разів і це ніяк не вплине на якість

кінцевого результату виконаної роботи. При бажанні можна також зробити декілька версій маршруту, віддрукувавши або просто продемонструвавши на екрані найбільш оптимальну.

Навчаючи учнів працювати з навчальними та прикладними програмами, ми сприяємо формуванню екологічної свідомості учнів, оскільки використання електронних носіїв замість паперових дає змогу зекономити значну кількість цього вкрай обмеженого та недешевого ресурсу.

Іноколи учитель може зробити нестандартний хід: коли в курсі географії 9 класу вивчався адміністративно-територіальний поділ України, частині учнів, що не вельми цікавляться навчанням, було запропоновано скопіювати гру "Поштовий голуб - Україна". Наступного уроку вони безпомилково показували на карті потрібну область та її обласний центр.

Існує ще багато прикладів того, як позитивно впливають на формування пізнавальних інтересів учнів співпраця вчителів початкової і середньої ланок, комплексне використання програмного забезпечення та між предметні зв'язки. Кожен учитель вирішує дидактичні задачі по-своєму. Та безперечним і безсумнівним є те, що гармонійне поєднання класичних форм, прийомів і методів навчання з новітніми, значно підвищують якість знань, умінь та навичок учнів.

Література

1. Врублевська М. О. Секрети успішного уроку географії. - Харків, видавнича група "Основа", 2005.
2. Довгань Г. Д. Інтерактивні технології на уроках географії. - Харків, видавнича група "Основа", 2005.
3. Дудка С. В. Навчальні ігри на уроках географії. - Харків, видавнича група "Основа", 2005.

Л. П. Пилипенко
вчитель географії
Степанівської ЗОШ І-ІІ ступенів
Драбівської районної ради
Черкаської області

ЗНАЙТИ Й ВИХОВАТИ ТВОРЧУ ОСОБИСТІТЬ

Діти тим талановитіші та
розумніші,
чим більше можливостей бути
талановитими
й розумними ми їм надамо.

О. Грединарова

Проблема виявлення, навчання і розвитку обдарованих дітей завжди була і є актуальною для творчого педагога. Школа сьогодні має бути не тільки джерелом отримання інформації, а й місцем, де вчать навчатися, де учитель не просто провідник знань, а особистість, яка вчить способів творчої діяльності, спрямованої на самостійне отримання та засвоєння знань. Завдання вчителя – створити атмосферу творчості, допомогти учневі знайти себе в житті. Система розвитку обдарованості дитини повинна бути ретельно вибудована, суворо індивідуалізована і її реалізація повинна припадати на сприятливий віковий період [6, с.32].

Перед учителями постало завдання формувати й зміцнювати в школярів внутрішні джерела мотивації не тільки щодо навчальної діяльності, але й до саморозвитку своїх інтелектуальних, творчих здібностей, а також

їхньої успішної соціалізації. Сьогодні вкрай необхідно створювати ситуації успіху, розвивати творчу пошукову дослідницьку активність та навички колективно злагоджених дій [3, с.8].

Система діяльності із забезпечення можливостей творчої самореалізації дітей у різноманітних видах діяльності має наступний зміст:

- створення для кожного учня ситуації успіху й упевненості через індивідуальний підхід;
- діагностика потенціальних можливостей дітей;
- аналіз особливих успіхів і досягнень;
- виявлення творчого потенціалу учнів у різних видах діяльності;
- допомога учням у самореалізації їхньої творчої спрямованості;
- використання можливостей соціуму для творчої самореалізації дітей;
- формування критичного мислення в умовах роботи з великими обсягами інформації, здатність здійснювати вибір і нести за нього відповідальність;
- розвиток комунікативних здібностей і навичок публічних виступів;
- участь у творчих конкурсах, предметних олімпіадах, інтелектуальних іграх, дослідницькій діяльності;
- навчання нових технологій обробки інформації.

Отже, тільки творча діяльність забезпечує самореалізацію дитини, а ступінь реалізації її суттєвих властивостей залежить від рівня перетворювальних можливостей у характері виконуваної роботи, що пов'язана з технологічними особливостями, зі змістом конкретного виду діяльності [3, с.13].

Однією з причин низької успішності обдарованих дітей може бути відсутність у них навчальної мотивації. Якщо в однокласників значно нижчий рівень інтелекту, то обдарованій дитині нецікаво поряд з ними. На початковому етапі їй також може бути нудно, оскільки навчальний матеріал нею засвоюється надто швидко і легко [4, с.29].

Для поглибленого вивчення географії і підготовки учнів до участі в олімпіадах і конкурсах можна було б

створити районну школу обдарованих дітей. З такими дітьми можна розглядати проблемні питання, під час яких вони б училися вести наукову дискусію, розв'язувати географічні задачі, складати проекти. Спілкуючись у колі рівних, ці діти можуть більш критично оцінити себе і свої знання, підтягнути їх з тем, де відчують прогалини [1, с.4]. Винятковою успішністю у навчанні обдаровані діти вирізняються з поміж інших дітей. Працювати з такими дітьми надзвичайно цікаво, але водночас і важко. Такі діти вимагають особливого підходу, особливої системи навчання. На уроках необхідно проводити індивідуалізацію і диференціацію в навчанні, використовувати інтерактивні методи та прийоми, формувати вміння застосовувати інформаційні технології в різних видах творчої діяльності. Сприяти розвитку творчих здібностей учнів у позаурочний час, активно залучати до участі в Інтернет-проектах, олімпіадах, конкурсах, конференціях та інших видах творчої діяльності.

Роботу з підготовки учнів до участі в шкільній та районній олімпіадах проводжу протягом усього року: поглиблена праця з картою, вирішення нестандартних завдань, повторення вивченого матеріалу попередніх років, розв'язування географічних задач, створення дослідницьких проектів, проведення тижня географії, вікторин, КВК, географічних змагань. Використовую домашні завдання творчого характеру: складання міні-проектів, кросвордів, казок, сінквейнів, загадок, віршів. Учні беруть активну участь в роботі географічної студії «Золотий глобус». За новою шкільною програмою з географії передбачено ряд цікавих досліджень. Вони дають можливість учням не лише продемонструвати результати своєї роботи під час представлення повідомлень, презентацій, творів, міні-проектів, але й проявити такі якості, як працелюбність, наполегливість у досягненні мети, вміння долати труднощі. Учні набувають досвіду роботи з географічною інформацією. Залучаю, по можливості, до написання науково-дослідницьких праць. Написання дослідницької роботи дає

учням змогу переконатися в тому, що знання отримані на уроках, - це засіб для розуміння подій, явищ, процесів, які відбуваються в сучасному світі. Дослідницька робота, яка виконується спільно учнем і вчителем, переростає в співробітництво, де вчитель – це передусім помічник і консультант. Проводячи науково-дослідницьку і краєзнавчу роботу, учні вчаться висловлювати свої думки, бачити наукову проблему з різних боків, оперувати науковим термінами, розуміти науковий висновок, бути впевненим в собі, розвивати критичне й логічне мислення. Для формування власне особистісних психологічних якостей важливою є можливість побачити себе в результатах своєї праці, відчуті свою значущість; задовольнити пізнавальні, дослідницькі потреби на будь-якому етапі діяльності; розвивати будь-які творчі починання; оцінити себе й свої можливості самореалізації [5, с.2].

Однією з найважливіших форм позакласної роботи, яка сприяє розвитку пізнавальних інтересів учнів являються олімпіади. Важливо, щоб діти після підведення підсумків олімпіади не втрачали бажання працювати надалі. А вчителі сприймали результати олімпіад, як об'єктивний показник і стимул до вдосконалення методів та форм своєї подальшої роботи. Адже успіх чи не успіх учня – це до певної міри й оцінка діяльності його вчителя. При підготовці до географічних олімпіад вчитель одночасно вирішує дві задачі: як підвищити загальний інтерес учнів до географічних знань, та як виявити тих із них, хто пов'язує своє майбутнє із застосуванням географічних знань, допомогти їм реалізувати відповідні здібності та розвинути здатність до самоосвіти. Дуже часто талановита дитина має багато здібностей. Якщо вона до того ж ще й працелюбна, то може досягнути успіхів у різних напрямках діяльності. Тож нерідко вчитель знаходить саме таких дітей і переконує їм взяти участь в олімпіаді з географії, не дивлячись на те, що учень може в подальшому обрати для себе іншу професію. Такий підхід часто дає високі формальні результати і є прийнятним по відношенню до дітей, яким в обраній професії в

тій чи іншій мірі будуть необхідні географічні знання та навички інтелектуальної роботи. Найбільш вдячною є співпраця вчителя й учня, який вирішив присвятити себе географії. І чим раніше почнеться така співпраця, тим продуктивнішою вона буде.

Як розпізнати таку дитину? Які особисті якості повинен мати майбутній географ? Спостереження, показують, що це допитлива дитина з широким колом інтересів, не обов'язково відмінник (нерідко – далеко не відмінник), але з хорошою уявою, пам'яттю й просторовим мисленням, яка любить вивчати географічну карту, інтелектуальні ігри, й обов'язково – працелюбна й самостійна, здатна до самоосвіти. Для майбутніх учасників олімпіадних змагань важливими є такі якості, як вміння логічно мислити й складати план відповіді, концентрувати свою увагу на головному, не боятися нових незнайомих ситуацій, розбірливий почерк тощо. Проте, такі навички можна і розвинути, а тактику дій продумати [2, с. 4].

К.О. Ушинський уважав, що викладання – це мистецтво, яке вимагає знань, здібностей, сили, терпіння, внутрішньої та зовнішньої впевненості педагога. І щоб успішно виконати свою місію, потрібно постійно працювати над удосконаленням педагогічної майстерності. Свою роботу хочу завершити словами Ганни Булановської: «Якщо ти - особистість, то бачитимеш особистість у своїх учнях; якщо ти талановитий, то бачитимеш таланти в інших; якщо прагнення твої високі й ти здатний творити – такими будеш виховувати і своїх учнів й радіти всім їхнім досягненням, як своїм».

Список використаної літератури:

1. Басацька О.А. Особливості роботи вчителя географії з обдарованими дітьми в сільській школі / О.А. Басацька // Географія. – Х.:Вид.група «Основа», 2008. - №2. – С.4.

2. Булава Л.М. Підготовка до географічних олімпіад / Л.М. Булава // – Харків: Видавнича група «Основа», 2008. - 202 с.
3. Корженевська О.Р. Забезпечення творчої самореалізації дитини в інформаційно-комунікаційному просторі / О.Р.Коржевська // Географія. – Х.:Вид.група «Основа», 2015. - №7-8. – С.8.
4. Куцінко О.Г. Як правильно навчити «неправильну» дитину / О.Г.Куцінко // Географія. – Х.:Вид.група «Основа», 2011. - №1. – С.29.
5. Лучанов В.А. Організація науково-дослідницької роботи учнів / В.А. Лучанов // Географія. – Х.:Вид.група «Основа», 2013. - №5. – С.2.
6. Свінцицька Т.О. Острови творчості для обдарованих / Т.О. Свінцицька // Географія. – Х.:Вид.група «Основа», 2013. - №3-4. – С.32.

Рак Ю. Є., учитель географії
Костянтинівської спеціалізованої
школи І-ІІІ ступенів
Смілянської районної ради

СТРУКТУРА, ВИДИ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ

Анотація.

Важливу роль у формуванні цілеспрямованої компетентної людини здатної до зміни стереотипів на творчого освоєння нової інформації відіграють дослідницькі уміння. Тракткування даного поняття в науковій та методичній літературі неоднозначне. Я визначаю дослідницькі уміння як готовність та здатність учня виконувати розумові і практичні дії, що відповідають дослідницькій діяльності, на основі використання знань і життєвого досвіду з осмисленням мети, умов, засобів діяльності, спрямованої на вивчення процесів, фактів, явищ.

В сучасних умовах людини повинна бути здатною до самостійного опанування знаннями, вміти адаптувати набуті знання до умов, що стрімко змінюються. Формування ключової компетентності «уміння вчитися протягом життя» визначено одним із головних завдань освіти.

У процесі формування дослідницьких умінь важливо враховувати складність їх структури. На мою думку, можна виділити такі компоненти дослідницьких умінь: мотиваційний, операційний та рефлексивний.

Мотиваційний компонент надзвичайно важливий у формуванні усєї системи дослідницьких умінь. Потреба у пошуку і відкритті нового, тобто потреба у дослідницькій діяльності, у дитини ґрунтується на її природному високому рівні допитливості. Важливу роль у формуванні мотивації відіграють певні зовнішні стимули, але найважливішим є досвід дослідницької діяльності.

Когнітивний компонент у системі дослідницьких умінь охоплює дві складові: знання про те, як проводити дослідження (методику та методологію дослідження) та предметні знання.

В операційному компоненті дослідницьких умінь виділяється три складові:

- 1) загальноінтелектуальна (уміння аналізувати, порівнювати, виділяти головне, узагальнювати, моделювати);
- 2) технологічна (технічна) складова (володіння технікою роботи з обладнанням, визначниками);
- 3) організаційна (здатність планувати, організовувати власну діяльність).

В умовах компетентнісного підходу до сучасної шкільної освіти значна увага приділяється процесам рефлексії – оцінки суб'єктом власної діяльності, самоаналізу, самооцінки та формування висновків про свою діяльність. Зважаючи на це, я вважаю, що є потреба у виділенні рефлексивного компоненту дослідницьких умінь, який полягає у вмінні проаналізувати свою діяльність, визначити результативність через досягнення (чи недосягнення)

мети, внести корективи у ході проведення дослідження. У процесі дослідницької діяльності через рефлексію дитина виявляє і оцінює власні індивідуальні особливості. Це відіграє важливу роль у її самовизначенні, зокрема, професійній орієнтації і, звичайно, у формуванні ціннісних установок. Саме через рефлексію успішності діяльності відбувається позитивний зворотний вплив на мотиваційний компонент, зростає внутрішня потреба у продовженні дослідницької діяльності, її поглибленні та розширенні, піднятті дослідницьких умінь на вищий рівень.

На жаль, у науковій та методичній літературі поняття дослідницьких умінь трактується по-різному. Одні автори визначають дослідницькі уміння як здатність виконувати окремі операції, інші – проводити етапи дослідження або цілісне дослідження. Спираючись на праці А.Новікова щодо ієрархії діяльності, я пропоную ієрархічний підхід до розуміння дослідницьких умінь. І, відповідно, виділяємо три їх ієрархічні рівні: базовий, тактичний і стратегічний.

Базові уміння певною мірою співпадають із загально інтелектуальними та загально навчальними. Вони є основою для формування дослідницьких умінь вищого ієрархічного рівня. Комплекс тактичних умінь охоплює складніші уміння, що відповідають етапам проведення дослідження та вимагають здійснення кількох мисленневих операцій. Стратегічні дослідницькі уміння надбудовуються над комплексом базових в тактичних, вони покликані забезпечити проведення конкретного дослідження як цілісного процесу. Це уміння вашого ієрархічного рівні, що визначають готовність і здатність учня цілісно здійснювати дослідження певних об'єктів чи процесів.

Зіставлення структури дослідницького уміння як ієрархічної системи зі змістом навчального матеріалу з географії та психологічними особливостями учнів 7-9 класів, власний досвід діяльності дозволили виокремити такі дослідницькі уміння кожного з цих рівнів:

базові уміння: порівнювати; аналізувати твердження та виправляти помилки; класифікувати; встановлювати причинно-наслідкові зв'язки; визначати зв'язок будови і функцій; доводити та аргументувати; технічні уміння (уміння працювати з приладами, обладнанням, тощо);

тактичні уміння: відбирати, аналізувати, представляти наукову інформацію; висувати гіпотези та аргументувати їх; працювати з графічним організатором; використовувати та вибудовувати моделі; проводити практичні дослідження за даним планом; окреслювати напрямки експерименту; проводити статистичну обробку даних; формувати висновок за результатами експерименту;

стратегічні уміння: проводити цілісний аналіз дослідження за його описом; укладати детальний план дослідження; проводити теоретичне дослідження; проводити експериментальне дослідження.

На мою думку, в усіх учнів основної школи необхідно сформувати базові уміння і переважна більшість учнів повинна оволодіти певним рівнем тактичних дослідницьких умінь. Достатній рівень сформованості базових і тактичних умінь необхідний кожній людині для оцінки ситуацій, аналізу інформації, уміння орієнтуватися у сучасному світі. Разом з тим, я не передбачаю формування в усіх учнів високого рівня стратегічних умінь, особливо до моменту завершення навчання в основній школі. Достатній і високий рівень цих умінь повинен бути сформований у тих, хто має здібності до науково-дослідницької діяльності, винахідництва, планує обрати професію, пов'язану із дослідженням у різних сферах.

Головними умовами успішного формування дослідницьких умінь є домінування продуктивних методів при вивченні навчального матеріалу, активація процесів мотивації і рефлексії та співпраця вчителя і учнів на уроках і в позакласній роботі.

Навчальний матеріал повинен розглядатися як об'єкт дослідження, з яким спільно працюють вчителі та учні. Тому вивчення нового матеріалу

відбувається в процесі проблемного навчання з використанням евристичної бесіди та завдань дослідницького характеру. Відповідно до запропонованої класифікації розроблено систему завдань з формування кожного виду умінь.

На уроках географії і в позакласній роботі доцільно активно використовувати моделювання географічних об'єктів і процесів, практичних дій людини з використанням географічних знань, моделювання дослідницької діяльності. Використання моделювання істотно підвищує розуміння предмету, сприяє формуванню уміння застосовувати знання формує здатність визначати закономірності і прогнозувати.

При формуванні кожного виду дослідницьких умінь необхідно враховувати їх комплексні структуру. Важливо, щоб учні отримали певні методологічні знання. Наприклад, при формуванні уміння порівнювати важливо пояснити алгоритм порівняння. Якщо учитель не має відповідних методологічних знань, варто скористатися книгами В.Паламарчук. завдання повинні бути цікавими, різноманітними, ускладнюватися від уроку до уроку.

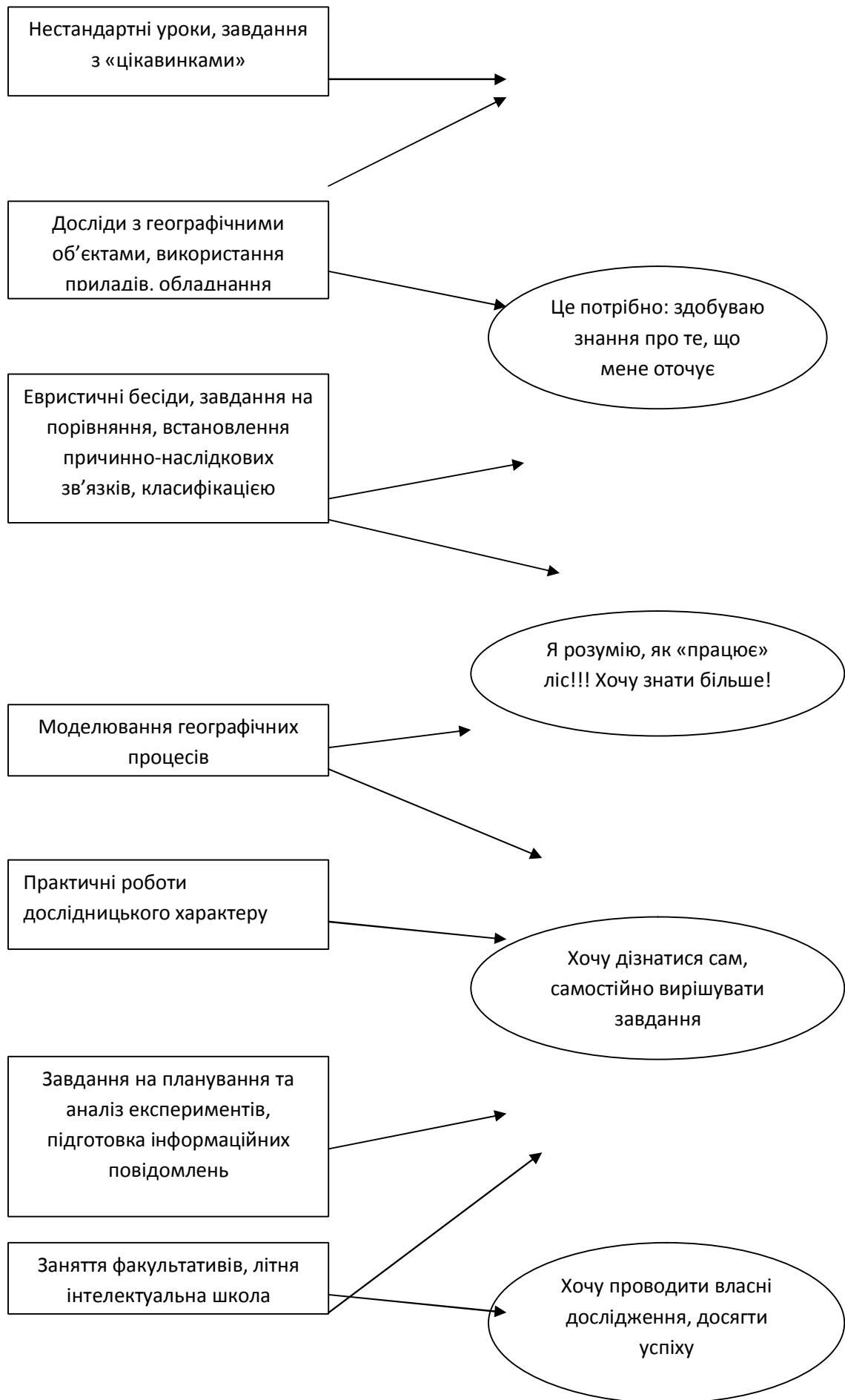
У формуванні дослідницьких умінь важливу роль відіграє активізація мотивації і рефлексії дослідницької діяльності. В процесі вивчення географії в основній школі, на мою думку, необхідно одночасно розвивати мотивацію вивчення предмету та мотивацію здійснення дослідницької діяльності.

На рисунку 2 відображено, як використання різних форм та методів роботи стимулює формування мотивації учнів до вивчення предмета та до дослідницької діяльності.

**Форми і методи, що
використовуються
учителем**

Рефлексія учня

Це цікаво!

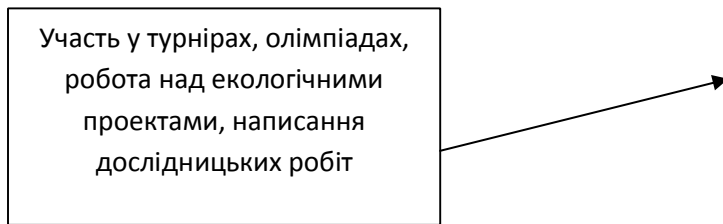

Рис. 2. Механізми формування в учнів мотив вивчення географії та здійснення дослідницької діяльності

При цьому важливу роль відіграють процеси рефлексії. Якщо на перших етапах головну роль відіграють зовнішні мотиви, то на наступних етапах – внутрішні і роль рефлексії істотно зростає. На першому етапі вивчення географії залучення учнів до дослідницької діяльності відбувається, як правило, шляхом зовнішньої мотивації. Складність змісту географії у 7 - 8 класах зумовлює потребу у використанні цікавих форм роботи, яка стимулюють пізнавальні інтереси: нестандартні уроки, позаурочні заходи, використання ігрових прийомів, які полегшують розуміння географічних процесів. Особливою формою роботи, що є важливою у методичній системі саме на цьому етапі, є організація дидактичного театру. Ця форма виконує кілька функцій. Перш за все, мотиваційно-рефлексивну. В учнів, задіяних у дидактичному театрі, зростає інтерес до вивчення географії, пошуку та опрацювання цікавих джерел інформації. У ході підготовки учні набувають уміння творчо опрацьовувати науково-популярну інформацію відповідно до поставленого дидактичного завдання, писати сценарії, готувати міні-вистави, працювати колективно.

При використанні пошукових та дослідницьких методів навчання учень отримує певний досвід дослідницької діяльності – одночасно взаємопов'язано формуються когнітивний та операційний компоненти умінь. Цьому сприяють пізнання законів природи через історію наукових відкриттів, оволодіння технікою роботи з приладами, обладнанням, власні

суб'єктивно значимі «відкриття» у ході практичних робіт та додаткових експериментів і спостережень, розв'язування проблемних географічних задач, що вимагають генерування ідей, висування гіпотез, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Таким чином, поповнюються предметні і дослідницькі знання (когнітивний компонент), загальноінтелектуальні, технічні та елементарні дослідницькі уміння (операційний компонент).

Учень отримує досвід дослідницької діяльності, який він аналізує, визначає власні можливості, потреби – відбувається рефлексія. За такої організації діяльності та наявності дослідницьких схильностей учень приймає цей досвід як необхідний для поглиблення. Таку можливість школярі можуть реалізувати у різноманітних формах позакласної роботи з предмету. В багатьох учнів, котрі залучаються до роботи шкільного наукового товариства, готуються до турнірів і олімпіад відбувається глибокий аналіз власних можливостей і потреб. Рефлексія сприяє самовизначенню, формуванню цінностей особистості. Колективні та змагальні форми роботи особливо сприяють самовираженню і самореалізації.

Закономірно, що формування дослідницьких умінь інтенсивніше відбувається при залученні дітей до різних видів позакласної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондар В.І. Дидактика. /Володимир Бондар. – К.: Либідь, 2005. – 264 с.
2. Ващенко Л.С. Біологічні олімпіади школярів: Навчально-методичний посібник / Л.С.Ващенко, О.В.Данилова, М.Ю. Макаруч, В.О.Мотузний –К.: Генеза, 2001. – 288 с.
3. Паламарчук В.Ф. Як виростити інтелектуала. / В.Ф.Паламарчук. – Тернопіль: «Навчальна книга – Богдан», 200. – 152 с.
4. Шамрай С.М. Географічні експерименти в школі / С.М.Шамрай, К.М.Задорожний. – Х.: «Основа», 2003. – 96 с.
5. Ягенська Г.В. Робота з обдарованими учнями. Географічні турніри./ Г.В.Ягенська. – Харків: Вид.група «Основа», 2005. – 112 с.
6. Ягенська Г. Дидактичний театр на уроках географії // Шкільний світ, серія «Географія» - 2002. - №70. – с.14-22.

Сокальський А.І., учитель географії,
старший учитель, Легедзинська
загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів
Тальнівського району

**РОЗВИТОК ГЕОГРАФІЧНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ
ШЛЯХОМ ВИКОРИСТАННЯ КРАЄЗНАВЧОГО ПІДХОДУ У
ВИВЧЕННІ ГЕОГРАФІЇ**

Обдаровані діти – золотий запас нації, надія кожної країни, джерело її авторитету й успіху в світі, рушійна сила розвитку суспільства. Саме тому в

системі освіти ХХІ століття великого значення набуває робота щодо виявлення, повноцінного розвитку, самореалізації й збереження в майбутньому видатних здібностей.

На мою думку, саме школа та учитель мають створити таке розвивальне середовище, щоб стимулювати учнів до пізнавальної діяльності, підтримувати їх у навчально – виховному процесі. В такому середовищі мають панувати свобода, порядок, реальність, природність, естетичність, і воно є важливою умовою розвитку обдарованої особистості. Таке розвивальо – виховне середовище намагається створити педагогічний колектив Легедзинської ЗОШ школи І-ІІІ ступенів Тальнівського району.

Я, як учитель географії, у своїй роботі над створенням умов для розвитку обдарованих учнів використовую нетрадиційні методи і форми організації навчально – виховного процесу, опираючись на інтеграцію краєзнавчих та екологічних знань, як складових географічної науки. [Блоксхема 1] У мене, як і у кожного учителя, в процесі роботи виникають певні питання: як розкрити здібності учня? Як пробудити в учня пошуковий інтерес? Як виховати вміння працювати самостійно?

Неможливо виділити конкретні форми роботи над розвитком географічної компетентності та обдарувань учнів. Тому, на власному досвіді, впевнився в тому, що навіть незначні зміни в організації навчальної діяльності, наприклад, створення проблемних ситуацій позитивно впливають на процес пізнання. Головним стимулом розвитку географічних здібностей учнів вважаю пізнання невідомого, що є основною мотивацією руху. Якщо в учня викликати зацікавленість, то в нього починають розвиватися і здібності.

Участь у олімпіадах, конкурсах та проектах, передбачають виконання завдань підвищеного рівня складності, уміння логічно мислити, аналізувати та моделювати ситуації.

Працюючи в даному напрямку свою роботу я планую в 4 етапи: виявлення обдарованих дітей; створення умов для розкриття здібностей учнів на уроках та в позаурочний час; використання краєзнавчого підходу для розвитку географічних компетентностей учнів; індивідуальна підготовка.

При плануванні своєї роботи використовую 2 підходи :

1. Підтримка постійного інтересу до предмета шляхом пропозиції для розв'язання нестандартних завдань і заохочення до вивчення позапрограмового матеріалу;
2. Індивідуальний підхід до кожного учасника олімпіади чи конкурсу, формування у учнів методологічних знань.

Організацію роботи по виявленню та розвитку здібностей учнів з географії розпочинаю з учнями 6-х класів. При формуванні географічної компетентності найбільше використовую такі її складові, як краєзнавча, екологічна, просторова та соціально – економічна компетентності [1].

Екологічна компетентність

Екологічна компетентність передбачає набуття екологічних знань, навичок, досвіду; умінні приймати рішення і виконувати дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [1]. Формування екологічної компетентності здійснюю шляхом впровадження навчальних екскурсій, уроків сталого розвитку, виконанні природо-охоронних проектів.

Так, наприклад у школі мною було створено у 2002 році **«Екологічну стежину» та гурток «Пошук»**, основними завданнями якої є: розширити екологічні та географічні знання учнів; навчити дітей застосовувати здобуті знання на практиці; ознайомити з природними ландшафтами рідного краю; привернути увагу дітей до охорони природних ландшафтів; створити навчальні ситуації з метою правильної поведінки в природі. На матеріалах зібраних під час екологічного походу до місцевих боліт було проведено учнівську конференцію «Болота» до виступу в якій діти готували доповіді : «Визначення типу боліт», «Причини утворення торфу. Аналіз торфу», «Живлення болота», «Ознайомлення з річкою (визначення швидкості, глибини, ширини, річкового стоку річки)», «Рослинний і тваринний світ», «Вивчення ґрунтів», «Значення боліт в природі» [Фото 4].

Краєзнавча компетентність

Краєзнавча компетентність передбачає вивчення та використання потенціалу краєзнавчого матеріалу. В таких умовах реалізується одне з

найголовніших правил дидактики: «від відомого – до невідомого», «від близького до далекого» [1].

Зважаючи на те, що школа знаходиться у населеному пункті де розташований Національний заповідник «Трипільська культура», при розвитку здібностей учнів активно використовую краєзнавчий матеріал. Так, при співпраці з заповідником ми з учнями систематично беремо активну участь в археологічних розкопках, заходах що передбачають збір інформації та відтворення обрядів та традицій рідного краю, таких як «Толока», «Свято Купайло» [Фото 2,3]. Учні пізнають географію та історію рідного краю, формуються їх комунікативні здібності. В процесі такої форми роботи діти пліч опліч працюють та спілкуються з науковцями та студентами Києво-Могилянської академії та Вінницького, Уманського, Київського ім.М.Драгоманова університетів, а також з науковцями з Німеччини [Фото 1]. Тісною є співпраця учнів з прикордонниками, адже на території села знаходиться єдиний в Україні пам'ятник собакам прикордонникам. Саме 150 прикордонних вівчарок, в 1941 році разом з 500 прикордонниками шматували фашистів та знищили 18 фашистських танків. Легедзинський бій майже на місяць затримав наступ на Київ... Учні беруть активну участь у пошуковій роботі, підготовці та проведенні Дня прикордонника [Фото 5] .

Просторова компетентність

Застосовуючи краєзнавчий підхід формування просторової компетентності навчання стає доступним та цікавим. Ми з учнями здійснюємо навчальні екскурсії з метою вивчення корисних копалин та внутрішніх вод рідного краю, виконуємо практичні роботи по вивченню ґрунтових розрізів, вчимося працювати з картами, використовуючи карти своєї місцевості.. На зібраних матеріалах було проведено дослідження та написано наукові роботи конкурсу – захисту МАН, створено проекти.

Соціально – економічна компетентність

Формування соціально-економічної компетентності учня є основою для успішної адаптації у сучасному суспільстві, готовності до ефективного здійснення професійно-трудової діяльності [1]. Тому формуючи дану компетентність організовую для учнів зустріч з відомими людьми села, здійснюємо екскурсії до

господарств, що дає змогу учням на місцевому матеріалі вивчити соціально – економічні процеси та зміни в їх розвитку [Фото 3].

Під час виконання даної роботи проявляються учні, що мають здібності до вивчення географії, набувають глибоких теоретичних та практичних навичок з предмета у цікавій нестандартній формі. Своїм завданням вбачаю своєчасно помітити такого учня і створити всі необхідні умови для його розвитку. Для розв'язання цього завдання використовую географічні конференції, консультації, предметні тижні, інтелектуальні ігри з використанням ІКТ.

Ще однією формою роботи є використання комп'ютерних презентацій, що дають змогу подавати інформацію у вигляді наочності і можливість при необхідності повернутися до потрібної інформації на будь – якому етапі заняття; задіяти зір, слух, уяву і це дозволяє глибше проаналізувати матеріал що розглядається. Створення презентацій учнями можна розглядати як творчий процес з елементами проектної діяльності, що сприяє розвитку інтересу до пошуку необхідної інформації з різних джерел.

При підготовці до розвитку географічних компетенцій найбільшу допомогу надають учні 10 – 11 класів. Вони разом з учителем розробляють сценарій, підбирають питання та готують завдання різної складності. Саме під час такої роботи відносини «вчитель – учень» набувають нового рівня, активізуючи пізнавальну діяльність учнів та розвиваючи комунікативні й організаційні здібності, збагачують об'єм засвоєного матеріалу.

Важливим моментом при підготовці до олімпіадних завдань залишається використання теоретичних знань та практичних умінь учнів визначених навчальною програмою.

Сучасні учні все більше часу проводить у пошуках потрібної інформації в мережі інтернет, а не в традиційних підручниках, довідниках, і тому значно краще сприймають інформацію з використанням ІКТ. Використання інформаційного ресурсу формує безперервний пізнавальний інтерес у багатьох учнів і переростає у проектно- дослідницьку діяльність.

Продуктивним при підготовці до предметних конкурсів та олімпіад є використання тренувальних завдань творчого характеру, розв'язування географічних задач. Саме

тому я, в своїй практичній діяльності, використовую олімпіадні завдання минулих років, матеріали інтернет – олімпіад та онлайн – тестування з географії.

Вироблена багаторічна ситема роботи дає свої результати:

- школа увійшла в десятку шкіл Черкаської області за результатами ЗНО;
- досягнення в обласному конкурсі – захисті робіт МАН: 2009 -2010 н.р. II місце «Формування ландшафтів в енеоліті та їх використання людиною», 2011 – 2012 н.р. II місце «Історико-географічні особливості розвитку туризму в селі Легедзине» , 2013 – 2014н.р. II місце , 2014 – 2015 н.р. II місце « Левади як низинне болото Придніпровської височини»;
- 2009 -2010 н.р. переможці у Всеукраїнському турнірі з географії університету Т.Г.Шевченка;
- 2010 – 2011н.р. II місце в обласному етапі олімпіади з географії; з 2009 -2010 н.р. по 2013 – 2014 н.р. учні були переможцями районного етапу олімпіад;
- учні школи навчаються у ВУЗах України здобуваючи спеціальності: еколог, гідролог, учитель географії.

Бібліографія

1. Савлук Г. І. «Реалізація компетентнісного підходу до навчання на уроках географії шляхом використання новітніх освітніх технологій та педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського» [pm-kosippo.edukit.kr.ua /Files/downloads/Савлук%20Г.doc](http://pm-kosippo.edukit.kr.ua/Files/downloads/Савлук%20Г.doc)

Додатки

Сивак Л.А., учитель української мови та літератури Ятранівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Уманської районної ради

РОЗВИТОК ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПІДГОТОВЦІ УЧНІВ ДО КОНКУРСІВ ТА ОЛІМПАД З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Генії не падають із неба,

*вони повинні мати можливість
отримати освіту й мати
умови для розвитку.*

А.Бабель

Державна політика в галузі змісту освіти спрямована не лише на отримання учнями знань, умінь і навичок, а формування на їх основі ключових компетентностей, які сприятимуть вміння через спілкування знаходити порозуміння з іншими людьми, облаштовувати власне життя й бути корисним сім'ї, громаді, суспільству. [1.ст.6]

Одним із завдань оновлення сучасної національної освіти є цілеспрямоване формування інтелектуального потенціалу нації. Саме інтелект повинен стати дієвим чинником, як того потребує сучасна модель цивілізаційного поступу людства.

З метою виявлення та підтримки обдарованої молоді, розвитку її інтересів, схильностей та природних обдарувань щороку в Україні проводять Всеукраїнські учнівські олімпіади та конкурси з базових дисциплін. Серед основних завдань у Положенні про Всеукраїнські учнівські олімпіади та конкурси зазначено такі:

- стимулювання творчого самовдосконалення дітей, учнівської молоді;
- виявлення обдарованих учнів, сприяння розвитку творчих та інтелектуальних здібностей учнів;
- підвищення інтересу до поглибленого вивчення філології, формування навичок дослідницької роботи;
- підбиття підсумків роботи факультативів, гуртків, учнівських наукових товариств;
- надання допомоги у виборі професії, залучення до навчання у вищих закладах освіти України.

Проведення Міжнародного мовно-літературного конкурсу ім. Тараса Григоровича Шевченка, конкурсу знавців української мови ім. Петра Яцика,

Всеукраїнської учнівської олімпіади з української мови та літератури дає можливість проаналізувати ефективність системи роботи з обдарованою учнівською молоддю та визначити шляхи її удосконалення. [2 ст.8]

Тому я поставила перед собою завдання - виявити обдарованого або здібного учня під час його навчання у школі й створювати педагогічні умови з метою отримання ним максимальної кількості знань, умінь, навичок та досягнення найвищих результатів.

Завжди з появою власного інтересу в учнів з'являється стимул довести іншим, що він кращий, а це спонукає до підвищення власного рівня знань, умінь і навичок.

У моєму розумінні, сучасний учень, а в майбутньому громадянин – це повноцінна, життєдіяльна, конкурентоспроможна особистість в інформаційному суспільстві.

Олімпіади та конкурси завжди мають творчі завдання, а саме: скласти твір-мініатюру або твір, написати розповідь та ін.. Але хіба може учень, який мало читає виконати таке завдання? Ні. Тому я поставила перед собою такі завдання:

- зацікавити учнів, починаючи з 5 класу, художньою літературою;
- складати твори-мініатюри;
- читати та аналізувати написаний текст;
- проводити роботу над помилками;
- слідкувати за змістовним викладом думок у тексті;
- аналізувати помилки допущені у тексті (граматичні, стилістичні, лексичні, пунктуаційні та ін..)

Характерними для кожного конкурсу та олімпіади є тести. Тестові завдання містять в собі кілька варіантів відповідей. Тому, щоб знайти правильну відповідь, потрібно:

- вдумливо прочитати зміст завдання;
- пригадати вивчений матеріал;

- проаналізувати і дати правильну відповідь на поставлене запитання.

Тестові завдання розвивають логічне мислення і тому їх рекомендують використовувати або на початку уроку, при перевірці домашнього завдання, або в кінці, коли йде закріплення вивченого матеріалу. Робота з тестами стає актуальною при підготовці до ЗНО, яке є заключним етапом вивчення української мови в школі.

Дуже добре що є мережа «Інтернет», яка дає можливість в онлайн пройти ЗНО і вкінці тесту побачити помилки, які були допущені і вирішені тестів. Я пропоную учням виписувати ці помилки і потім на уроках або на гуртку виконувати вправи, щоб повторити і закріпити знання із певних тем.

Ще я практикую у своїй роботі:

- знаходження і Інтернеті завдань олімпіад та конкурсів;
- самостійне вирішення учнями цих завдань;
- звертаю увагу правопис слів, особливо іншомовного походження;
- використовую різні види розборів (слів, словосполучень, речень);
  - при підготовці до олімпіад і конкурсів звертаюсь до посібника «Олімпіада з української мови та літератури: нормативний, навчально-методичний і теоретичний аспекти / Л.І. Кавун, К.В. Таранік-Ткачук, Л.В.Шитик, О.І. Месевря, С.І. Січкара. Тернопіль: Мандрівець, 2013 року»

Українська література є складовою частиною олімпіади з української мови. Характерно те, що подаються тести, де є такі запитання:

- встановити відповідність між автором та твором;
- вказати хто з персонажів твору сказав такі слова;
- знайти опис головного героя;
- встановити відповідність між письменником та справжнім прізвищем;
- хто з літературних діячів започаткував певну течію в літературі та ін.

А хіба можна дати відповіді на поставлені запитання, якщо не знати теорії літератури, біографії письменника чи поета, напрям у якому працював чи літературну течію, яку започаткував в українській літературі?.. Звичайно

що ні. Тому на уроках української літератури починаючи з 5 по 11 класи я практикую такі форми навчання:

- розповідь про цікаві сторінки життя, який не подано в підручнику

- зацікавлюю змістом твору, а саме розповідаю цікаві фрагменти із твору, стимулюючи учнів прочитати його;

- якщо він екранізований то спочатку перевіряю за допомогою тестів зміст тексту, а потім передивляємось фільм і порівнюємо режисерський внесок і оригінал твору;

- звертаю велику увагу на усне мовлення під час переказу змісту твору, на послідовне висловлювання власної думки

- визначення жанру і стилю твору;

- звертаю увагу на теорію літератури.

На уроках української мови та літератури я стараюсь зацікавити учнів різними формами та методами навчання, підходжу до підготовки уроку творчо, стараюсь подати матеріал цікаво і по-новому, щоб учень зацікавився предметом і вивчав його. Для творчих і обдарованих учнів вивчення даного предмета повинно відбуватись на високому рівні, тобто виконувати з ними більш важчі завдання подаючи предмет поглиблено. Учні зацікавлюються предметом, і коли вони мають певні результати в конкурсах і олімпіадах це стає приємною нагородою за плідну працю учневі й учителеві.

Список використаних джерел

1. Вивчаємо українську мову та літературу. Основа №28 від 28 жовтня 2005р.
2. Вивчаємо українську мову та літературу. Основа №6 лютий 2016р.

Жуган Н.Г., директор, учитель
економіки Городищенського
економічного ліцею Городищенської
районної ради

ТУРНІРИ З ЕКОНОМІКИ ТА ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ

Система економічної освіти є важливим фактором економічної соціалізації людей, засобом розвитку та підвищення якості людського капіталу. Актуальність економічної освіти та формування основ фінансової грамотності молоді на сучасному етапі обумовлена життєвою необхідністю їх адаптації до динамічно мінливих соціально-економічних умов життя, підвищеними вимогами до особистісних якостей майбутніх фахівців ринкової економіки – їх активності, самостійності, діловитості, компетентності, відповідальності. Економічні знання та фінансова грамотність сьогодні потрібні не лише банкірам, бухгалтерам, менеджерам чи фінансистам, а кожній людині, незалежно від фаху чи обраної професії. Саме вони створюють той фундамент, той рівень мислення, який дає впевненість у собі й формує здатність робити правильний вибір [1].

Важливою формою економічної підготовки молоді, формування їх практичних навичок командної діяльності, націленості на результат та успішне вирішення поставлених завдань, виступають **турніри юних економістів та знавців курсу "Фінансова грамотність"**.

Всеукраїнський турнір юних економістів є командним змаганням з

економіки, яке проводиться Міністерством освіти та науки України відповідно до Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри та конкурси. Турнір - це змагання школярів у формі рольової гри, що сприяє набуттю умінь розв'язувати складні економічні проблеми, доповідати, формулювати твердження та захищати власну думку в наукових дискусіях.

Турніри, як правило, проводяться у два етапи: I (перший) етап - між командами загальноосвітніх навчальних закладів на районному та (або) обласному рівнях; II (другий) етап - фінальний - на державному рівні. Відповідно до п. 2.5.4. «Положення» фінальні етапи турнірів включають проведення: відбіркового конкурсу, на якому у формі наукових диспутів обговорюються результати розв'язання завдань першого етапу турнірів, у яких безпосередню участь беруть учні, студенти, викладачі, учені; чвертьфінальних і півфінальних конкурсів; фіналу як заходу підбиття підсумків [3].

Турнір - це командні змагання у вигляді рольової гри. Кожна команда виступає у ролі: Доповідача (Д), Оponenta (О), Рецензента (Р). Ролі розподілялися між командами за результатами конкурсу капітанів або жеребкування. Доповідач викладе суть завдання, акцентуючи увагу на основних економічних ідеях та висновках. Доповідь супроводжується презентаціями, ілюстративними матеріалами. Оponent критично аналізує доповідь, вказуючи на позитивні моменти виконання завдання та доповіді, але передусім на помилки та недоліки. Рецензент дає загальну оцінку виступу Доповідача, об'єктивності виступу Оponenta, оцінює їх відповіді на запитання та коректність поведінки Доповідача та Оponenta в ході дискусії [3].

Нажаль, держава сьогодні не бере на себе фінансування турнірів, тому вони проводяться за рахунок добровільних внесків їх учасників. Така ситуація створює певні труднощі та обмеження для представлення на турнір

команди від навчального закладу, ще й тому, що в даний час зменшується зацікавленість учнів вивченням економіки, оскільки предмет не виноситься на ЗНО, а із минулого навчального року відмінено ДПА з економіки для учнів, які вивчають економіку на профільному рівні. Турнірні змагання потребують тривалої підготовки та самостійної роботи учнів під керівництвом наставника. Тому підготовкою команд до участі у турнірах займаються переважно учителі-ентузіаста свого предмету.

Турнір є оптимальною формою виявлення талановитих, а не просто добре навчених дітей. Порівняно з олімпіадами Турніри мають ряд переваг. На нашу думку, найголовніша з них – це те, що діти вчаться спілкуватися, отримують практичний досвід доводити свою точку зору опонентові в ході наукової дискусії. Специфіка відбору завдань для турніру полягає в тому, що не існує єдиної правильної відповіді на поставлені проблемні питання, треба пояснити свою позицію, аргументувати представлені висновки, підтверджувати факти офіційними джерелами інформації та статистичними даними. Окрім демонстрації глибоких власних знань та ерудиції, школярі мають можливість удосконалити вміння командної роботи, толерантності під час ведення дискусій, аргументації своїх поглядів щодо нагальних проблем сучасності [2].

Городищенський економічний ліцей Городищенської районної ради Черкаської області має значний досвід підготовки команд та їх участі в турнірах юних економістів, який бере свій початок із 2006 року.

Перший Всеукраїнський турнір юних економістів відбувся в січні 2006 року у м. Рівному на базі економіко-правового ліцею. У «боях» турніру взяли участь 27 команд з різних областей України. Турнір продемонстрував високе піднесення та захоплення учнів таким видом очних змагань юних економістів, можливостями спілкування, відкритих дискусій, екскурсійною

програмою. Команда учнів ліцею «Капітал» увійшла в число переможців турніру, посівши III місце. У наступний рік ліцеїсти взяли участь у турнірі, який проходив у 2007 році в м. Славута (Хмельницької області). Переможною (III місце) для наших учнів стала участь у V Всеукраїнському турнірі юних економістів, що відбувся в м. Острог Рівненської області у 2009 році. Найвищим досягненням команди «Максимум» учнів ліцею у турнірних «боях» VII Всеукраїнського турніру, що проходив у м. Суми у 2011 році є вихід до фіналу змагань та II місце переможців турніру. Подальша участь та представлення команди від навчального закладу наштовхнулася на певні проблеми – пошук шляхів фінансування учасників та керівника команди, а також зниження мотивації учнів до участі у змаганнях відповідного рівня. Тому у наступних турнірах брали участь лише окремі учні ліцею у складі збірної команди Черкаської області.

Новим поштовхом для розвитку турнірної діяльності в Україні для учнівської молоді стало започаткування у 2014 році **Всеукраїнських турнірів юних знавців курсу фінансової грамотності**.

У м. Дніпропетровську на базі Університету ім. Альфреда Нобеля в листопаді 2014 року відбувся перший відкритий регіональний турнір юних знавців курсу «Фінансова грамотність» за підтримки Національного банку України та програми розвитку фінансового сектору USAID/FINREP, у якому змагались 14 збірних команд старшокласників з різних регіонів України.

На дебатні «бої» турніру було винесено 20 запитань з різних аспектів фінансової діяльності, які стосувалися банківської справи, податкової системи, фінансових видатків та фондового ринку України загалом. Події турніру проходили у три кола (бої першого туру, півфінал, фінал). Усі команди показати не тільки рівень знань з фінансової грамотності, здобутих під час вивчення шкільних експериментальних курсів, але й навички проведення наукової дискусії та вміння працювати в команді [5].

Команду Черкаської області «Патріот» представляли на турнірі учні 10-х класів Городищенського економічного ліцею, які вивчають курс «Фінансова грамотність». До проекту впровадження основ фінансової грамотності у навчально-виховний процес ЗНЗ ліцей долучився з 1 вересня 2013 року.

Уже в грудні 2015 року, з метою оцінки, аналізу та узагальнення результатів рівня знань учнів середніх навчальних закладів України, що вивчають курс «Фінансова грамотність», відбувся II Всеукраїнський турнір юних знавців із фінансової грамотності. У фіналі взяли участь 6 команд, які боролися за титул найкращих знавців фінансової грамотності в Україні, серед яких і команда «Максимум» Городищенського економічного ліцею. За результатами фіналу ліцеїсти здобули II місце, поступившись перемогою команді із м. Харкова.

Аналізуючи досвід підготовки команд ліцеїстів та їх участь у Всеукраїнських турнірах, варто зазначити, що турніри юних економістів та знавців курсу фінансової грамотності сприяють популяризації та розвитку економічних знань серед школярів. Тому одним із головних завдань залучення учнів до турнірної діяльності має стати виховання нового покоління економістів, здатних критично мислити, адекватно оцінювати економічні та політичні виклики, прогнозувати наслідки дій уряду.

Участь у турнірах є важливою та необхідною потребою для розвитку творчих здібностей та лідерських якостей учнівської молоді.

По-перше, у ході турніру відбувається інтелектуальний обмін, формується реальна оцінка своїх власних досягнень у порівнянні із ровесниками з інших міст України, що дає поштовх до подальшого самовдосконалення. Інтелектуальні змагання подібного роду – це ярмарок ідей, де кожен може представити свій продукт – ідею, просувати її, інформуючи і переконуючи «споживачів», а саме членів журі та інші

команди, у доцільності прийняття саме цього товару-ідеї. При цьому може виникати високий ступінь конкуренції між командами та окремими учасниками, адже кожен прагне реалізувати свою ідею, якнайкраще її презентувати, отримати схвальні оцінки журі, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності серед майбутніх економістів.

По-друге, робота в команді формує дух співробітництва, виховує в учнів почуття поваги до потреб її членів, вміння об'єднати учасників для досягнення успіху. Особлива роль належить капітану команди, який повинен ефективно спланувати, організувати, мотивувати її членів, слідкувати за ходом дій учасників, приймати рішення в екстремальних ситуаціях, брати на себе відповідальність та вміти мобілізувати команду у випадку поразки.

По-третє, під час економічних змагань з'являються можливості наладити контакти та довгострокові зв'язки між учасниками, осмислити деякі психологічні аспекти особистісної діяльності, переглянути відношення до себе та оточуючих людей, що сприяє розвитку комунікативних навичок та формує толерантне відношення до іншої думки чи висловленої позиції.

Турнір розвиває навички поведінки у стресових ситуаціях, умовах значних інтелектуальних навантажень, вчить долати хвилювання, опанувати себе, налаштуватися на ситуацію успіху. Сприяє підвищенню самооцінки та бажання розвиватися, не зупинятися на досягнутому. Подібні турніри виконують важливу профорієнтаційну функцію, адже учасники розглядають економіку та фінанси як сферу, з якою буде пов'язана їх діяльність після закінчення школи.

Отже, турніри є однією із форм популяризації та поширення в Україні фінансової грамотності серед молоді. Їх підготовка та проведення сприяють формуванню в школярів практичних навичок та компетенцій використання фінансових послуг задля підвищення власного фінансового добробуту, тобто

забезпечення освіти для життя. Але найголовніше, що отримують учні від турніру, на думку самих учасників, - це море позитивних емоцій, багато нових друзів із усієї України та живе спілкування із членами журі - провідними економістами України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бабкова - Пилипенко Н.П. Формування лідерських якостей майбутніх економістів у процесі професійної підготовки, Крим. гуманіст. ун-т, - Ялта, 2011 – 20 с.
2. Задорожний М.П. Литвиненко О.О., Олійник О. В. Турнір юних економістів на Сумщині // Географія та економіка в сучасній школі. - 2012. - № 1. - С. 30-32.
3. Положення про Всеукраїнські учнівські олімпіади, турніри, конкурси з навчальних предметів, конкурси-захисти науково-дослідницьких робіт, олімпіади зі спеціальних дисциплін та конкурси фахової майстерності - <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1318-11>.
4. Сайт Інституту модернізації змісту освіти <http://www.imzo.gov.ua/2015/12/10/final-ii-vseukrayinskogo-turniru-yunih-znavtsiv-kursu-finansova-gramotnist/>.

Іщенко О.О., учитель географії
Іваньківської ЗОШ I-III ступенів
Маньківської районної ради

ДИСТАНЦІЙНА ШКОЛА ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ, ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЇХ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Найважливішим завданням школи, як зазначав В.О.Сухомлинський, є розкриття творчих здібностей, обдарувань, талантів усіх вихованців. Суспільство і школа потребують сьогодні компетентної молоді, яка спроможна швидко і якісно вирішувати нові завдання економічної та освітньої політики держави. Відповідальність, компетентність, здатність виконувати свою професійну діяльність на рівні світових стандартів і бути завжди готовим до соціальної та професійної мобільності, постійно підвищувати свій професійний рівень - головні риси сучасної молодої людини. Наразі стала очевидною необхідність зміни системи, форм та методів підготовки школярів, яка відповідала б сучасному стану і перспективним напрямкам розвитку держави, враховувала особистісні потреби учнів.

Проблема розвитку обдарованості особистості учня значною мірою залежить від учителя, творча педагогічна діяльність якого стає міцним засобом формування і всебічного розвитку особистості кожної дитини.

У чому ж полягає особливість роботи з такими дітьми?

Насамперед, це традиційні форми роботи, але своєрідно поєднані з інноваційними прийомами і методами навчання, модифіковані та інтерпретовані. Такі форми роботи поєднують раціональні та емоційні види діяльності, надають простір ініціативи дітям.

Для розвитку творчих здібностей, інтелектуального потенціалу учнів найбільш ефективними виявилися проблемні, дослідницькі, пошукові методи навчання. Тільки «озброєний» інноваціями вчитель може застосовувати їх для досягнення дидактичних цілей, а саме, розвитку обдарованої дитини.

У межах викладання географії, разом із традиційними технологіями навчання, закладено величезні можливості для застосування комп'ютерних технологій, насамперед дистанційного навчання. Вихід учителя в Інтернет для професійного спілкування через електронну пошту, чат, форум чи відеоконференцію – новий етап формування його інформаційної компетентності.

Саме тому у мене виникла ідея відкриття очно-дистанційної школи талановитих географів, мета якої створення такого навчального середовища для обдарованої молоді, та учнів, які цікавляться географією, яке спонукало б до розвитку ключових компетентностей та творчого потенціалу школярів.

Щоб створити оптимальні та рівні умови для роботи з обдарованими учнями, організувати їх навчання був створений власний сайт він став тією платформою для організації роботи з обдарованою молоддю, на яку було прикріплено різноманітні рубрики, методичні та дидактичні блоки, матеріали для творчого опрацювання.

Створюючи очно-дистанційну школу талановитих географів я прагнула :

- змінити і осучаснити форми і методи роботи з обдарованими учнями з географії засобами дистанційного навчання;
- дослідити та вдосконалити зміст та технологію підвищення якості географічної освіти сільської обдарованої дитини, використовуючи ІК-технології та Інтернет-мережу;
- розвивати творчі здібності учнів, залучаючи їх до процесу спільного створення різноманітних географічних проектів та використовуючи різні форми співробітництва між собою;

- розширити простір для вільного індивідуального інтелектуального розвитку;

Використання очно-дистанційної школи талановитих географів сприяло зростанню високого рівнів навчальних досягнень учнів на 23%. Анкетування учнів 7-10 класу показало, що більшість учнів із задоволенням виконують творчі завдання із застосуванням ІКТ, спільно працюють над науковими проектами, набувають практичних навичок інтеграції роботи з комп'ютером та географічною інформацією, самостійно перетворюють інформацію в аналітичну базу, створюють власний навчальний продукт.

З метою розвитку обдарованих дітей у нашій школі реалізуються кілька напрямів роботи, важливим із яких є залучення здібних школярів до участі в роботі Малої академії наук України, олімпіад, турнірів, що допомагає максимально і результативно реалізувати їхні творчі потреби і прагнення. Адже науково-дослідницькі роботи в МАН дають юним дослідникам сільської школи широкі можливості спробувати себе у науковому пошуку, побачити результативність власного дослідження, позмагатися із – учнями ліцеїв, гімназій, спеціалізованих шкіл на районному й обласному та Всеукраїнському рівнях, відчутти радість від успіху. Юні науковці отримують безцінний досвід самостійного пошуку, досягають великої внутрішньої зрілості, набувають важливих наукових компетенцій, які потім максимально використовують, ставши студентами вищих навчальних закладів.

При правильній, продуманій, науково обгрунтованій та інноваційно спрямованій системі організації діяльності вчителя можна досягти значних успіхів у роботі з розвитку здібностей і обдарувань учнів, домогтися суттєвого підвищення їх зацікавленості предметом. Як приклад на власних уроках

- Не вимагаю одностороннього рішення, де є багатоваріативні способи.

- Вчу дітей цінувати власні та чужі думки..

- Стимулюю і підтримую ініціативу учнів, самостійність, пропоную проекти, які можуть захоплювати.

Адже працюючи над проектом, кожен учень “включається” у реальні процеси, осягає суть і глибину явищ, учням відкривається своє бачення проблеми, що вивчається, а одержані знання мають свій особистий зміст. Види проектів різноманітні. Прикладом інформаційно-дослідницького проекту є проекти з країнознавства, що готують учні (10) класів. Кожен з учнів вибирає собі країну, яку досліджує. Перед ним ставиться проблемна тема, яку він вирішує власним методом.

З обдарованими учнями не просто, вони прагнуть нових знань, а не тих, які віддзеркалюють підручник, вони частіше ніж вчителі сидять в мережі інтернет, вишукуючи цікаві матеріали. Тому вчитель має старанно готуватися до своїх уроків, вишукувати цікаві матеріали, використовувати та варіювати сучасними методами роботи з обдарованою молоддю.

Таким чином, у роботі з обдарованими й творчими дітьми і в місті і в сільській місцевості велика роль належить учителеві. Саме він створює атмосферу, яка може заохочувати інтереси учня, розвивати його здібності, творче начало.

Розвиток обдарованої дитини неможливий без

- Допомоги вчителів предметників
- Допомоги класного керівника
- Допомоги батьків
- Підтримки керівництва школи

Спільними зусиллями ми виховали учнів які є гордістю не тільки нашої школи, а й Черкащини.

P.S. Я не чекаю вдячності від своїх учнів, але коли я бачу радість в їх очах від чергових перемог та бажання йти далі до нових вершин я розумію, що не помилилася у виборі професії.

Бібліографія

1. Державна національна програма “Освіта” Україна ХХ століття. – К.: Райдуга, 1994. – 64 с.
2. Баранов А. О возможности использования средств MS Office в обучении географии // География в школе. – 2003. - №7. – С.64-65.
3. Волобуєва Т.Б. Розвиток творчої компетентності школярів.-Х.: Вид.група «Основа»,2005.-112с
4. Ільїнський А.М. Використання інформаційних технологій на уроках географії // Географія. – 2004. - №23. – С.15-16.
5. Калашніков І.В. Аналіз підходів до проблеми творчості в психолого педагогічній літературі. // Науковий вісник ПДПУ ім. К.Д. Ушинського. – Одеса. – 1999. – №8-9. – С. 113-117.
6. Костиря К. Використання комп’ютерів з метою особистісно орієнтованого навчання на уроках географії // Рідна школа. – 2004. - №10. – С.28-31.
7. Корнєєв В. Комп’ютер і географія // Освіта. – 2003. - №12. – С.10-11.
8. Мірошник С. Проблема формування творчої самостійної діяльності учнів у педагогічній науці // Світло. – №1. – 2003. – С. 10-13.
9. Митрофанова Ю.В. Подготовка будущих учителей географии к использованию новых информационных технологий // География в школе. – 2004. - №6. – С.43-55.

10. Садовнікова О. Па. Розвиток творчої самостійності учнів колегіумів : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. — К., 2008. — 20с.
11. Ротаєнко П. Комп'ютер у навчанні географії // Краєзнавство. Географія. Туризм (Шкільний світ). – 2003. - №12. – С.7-9.
12. Шульгина О.В. Возможности и проблемы использования компьютерных технологий в преподавании географии // География в школе. – 2003. - №8. – С.45-49.